

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ TECHNOLOGIJŲ FAKULTETAS
SKAITMENINIŲ TECHNOLOGIJŲ INSTITUTAS**

JONAS BAZYS

Naujų technologijų teisė

E–SANTUOKOS TEISINIS REGLAMENTAVIMAS

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
prof. dr. Mindaugas Kiškis

Vilnius 2014

TURINYS

ĮVADAS.....	3
1. SANTUOKOS KONTEKSTAS IR TEISINIS REGLAMENTAVIMAS.....	8
1.1 Santuokos teisinis istorinis diskursas.....	8
1.2 Nuotolinė santuoka.....	13
1.3 Santuokos reglamentavimas Lietuvoje.....	18
1.3.1 Santuokos samprata.....	20
1.3.2 Santuokos materialinės teisės normos.....	25
1.3.3 Santuokos procedūrinės teisės normos.....	29
2. E-SANTUOKOS ĮGYVENDINIMO LIETUVOJE PERSPEKTYVOS.....	32
2.1 E-santuokos koncepcija.....	32
2.2 E-santuokos teisinis reglamentavimas civilinės būklės aktų registravimo kontekste.....	40
2.3 LR Civilinės būklės aktų ir jų registravimo įstatymo projektas.....	43
3. VISUOMENĖS POŽIŪRIO Į E-SANTUOKĄ BENDROSIOS GAIRĖS (EMPIRINIS TYRIMAS).....	45
3.1 Anketinė apklausa.....	45
3.2 Aprašomoji analizė.....	46
IŠVADOS.....	54
PASIŪLYMAI.....	56
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	57
SANTRAUKA.....	61
SUMMARY.....	62

IVADAS

Atrodytų futuristinis šios temos pavadinimas daugelį visuomenės vis dar gali stebinti, tačiau šiais, spartaus technologijų vystymosi laikais, skaitmeninė erdvė pasiglemžia vis didesnę visuomenės socialinių santykių dalį. Tad technologijų panaudojimas santuokos registravimo procese tikriausiai tikrai laiko klausimas. Pastebimai pasikeitė šeimos formavimosi principai, kuomet vis daugiau žmonių naujas pažintis užmezga internetu. Taip pat, socialiniai tyrimai rodo¹, kad matrimonialinė elgsena Lietuvoje stipriai keitėsi. Iki XX amžiaus vidurio dominavusį „Europinių santuokų“ modelį, kuriam būdingas vėlyvas santuokinis amžius, bei didelė nesusituokusiųjų dalis, pakeitė vadinamasis „Santuokos aukso amžius“ pasižymintis ankstyvomis santuokomis ir maža nesusituokusiųjų dalimi, nuo XX amžiaus paskutiniojo dešimtmečio, šeima Lietuvoje evoliucionavo į naują modelį, ko pasekoje XXI amžiaus pradžioje prasidėjo kohabitacijos dominavimo periodas, kai kur kas didesnė dalis partnerysčių pradedama kohabitacija o ne santuoka. Taip pat kohabitacija, kaip partnerystė, sukurta po skyrybų ar partnerio mirties, plinta kaip santuokos alternatyva. Taip pat, kaip pastebi prof. Alfonsas Vaišvila² Konstituciniam teismui 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimu „Dėl valstybinės šeimos politikos koncepcijos“ legalizavus „kitokias šeimos formas“, santuokinė šeima ne tik netenka konstitucinės apsaugos, bet ir tampa nebūtina, pertekline šeimos forma, kadangi atsiveria galimybė paprastesnėmis ir mažiau išlaidžiomis priemonėmis pasiekti tų pačių valstybės pripažįstamų socialinių pasekmių, kurias iki šiol garantavo tik santuokinė šeima. Tai, anot profesoriaus pasmerkia santuokinę šeimą natūraliai mirčiai. Todėl šiuo metu atsiranda iniciatyvų, siekiant apsaugoti santuokos institutą nuo išnykimo, teikiant Konstitucijos 38 str. pataisų projektą³, kuriuo šeimos sampratą bandoma patikslinti - „Šeima sukuriama sudarius santuoką“, bei įtvirtinti nuostatą, kad „valstybė saugo ir globoja santuoką“.

Visgi, Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo formuojama doktrina pripažįsta, kad Konstitucijos 38 str. įtvirtinti santuokos ir šeimos institutai yra neatsiejami, bei santuoka yra vienas iš šeimos konstitucinio instituto pagrindų šeimos santykiams kurti. Toks šeimos modelis yra istoriškai susiklostęs, bei neabejotinai turintis išskirtinę vertę visuomenės gyvenime, užtikrinantis

1 Lietuvos šeima, tarp tradicijos ir naujos realybės, Socialinių tyrimų institutas, 2009 Vilnius

2 Vaišvila A. „Kitos šeimos formos“ arba bandymas priderinti šeimos sąvoką prie atskiro asmens subjektyvumo, Socialinių mokslų studijos 2012, 953-972 Vilnius

3 LR Konstitucijos 38 straipsnio papildymo ir pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIP-3981(2), 2012-04-05

Tautos bei valstybės gyvybingumą bei istorinį išlikimą. Tačiau, sparčiai kintant visuomeniniams santykiams, santuokos sudarymo formos istorinėje perspektyvoje taip pat kito. Šis procesas, tebevyksta ir šiandien. Siekiant deramai užtikrinti žmogaus teises į santuoką bei šeimą, teisinis reglamentavimas šioje srityje neturi būti stagnatyvus. Valstybei skatinant šeimos kūrimą įregistruojant santuoką, jos sudarymo formos turėtų atspindėti esamo laikmečio realijas. Pagal minėtus socialinių tyrimų duomenis, šiuo metu egzistuojančios bažnytinės ir pasaulietinės (civilinės) santuokos praranda savo populiarumą Lietuvoje. Civilinės metrikacijos skyriuose panaikinus „neiškilmingą santuokos registravimą“, 2009 metais Teisingumo ministro įsakymu⁴, Civilinės metrikacijos taisyklės papildomos 69 straipsniu, kuris suteikia jaunavedžiams teisę pasirinkti kitą, nei Civilinės metrikacijos skyrius santuokos registravimo vietą, taip įtvirtindamas naują santuokos registravimo formą - „išvykstatamą santuoką“. Ši santuokų registravimo tvarka kasmet įgyja vis didesnę pagreitį. Nuo naujos tvarkos įsigaliojimo vien tik Vilniaus mieste tokių santuokų įregistruota per pusę tūkstančio⁵, nepaisant to, kad valstybės rinkliava tokio tipo santuokoms yra ženkliai didesnė, šios formos santuokos ir toliau populiarėja. Tačiau akivaizdu, jog teisė šių visuomeninių santykių reglamentuoti nespėja, kadangi LR CK 3.298 str. nenumato išlygų registruoti santuoką kitur, nei civilinės metrikacijos įstaigose ar Lietuvos Respublikos konsulatuose. Todėl akivaizdu, kad ši sritis reikalauja didesnio akademinės bendruomenės dėmesio, siekiant veiksmingai užtikrinti žmogaus teises į šeimos kūrimą, tenkinti besikeičiančius visuomenės poreikius, bei derinti istoriškai susiklosčiusias tradicijas.

Šiuo tiriamuoju darbu bandysime sukurti naują santuokos registravimo formą, kuri remiasi santuokos pagal įgaliojimą, arba nuotolinės santuokos (ang. marriage by proxy) institutu. Dėl šios sąvokos vertimo, kaip geriau atitinkanti esmę, šiame darbe bus naudojama „nuotolinės santuokos“ sąvoka. Toks santuokos registravimo būdas turi galias istorines šaknis Europoje, taip pat ir šiuo metu egzistuojantis Kanonų teisėje, kai kurių Europos Sąjungos šalių teisėje bei Jungtinėse Amerikos Valstijose. Tokiu būdu santuoka registruojama, kai sutuoktinis arba abu sutuoktiniai (ang. double proxy) tuo pat metu fiziškai negali būti toje pačioje vietoje, pvz. karinė tarnyba, darbas tolimojo plaukiojimo laivuose, įkalinimas, keliavimo apribojimai, emigracija, ligos priežastis ar jurisdikciniai apribojimai. Taip pat tradiciniu būdu registruoti santuoką Civilinės metrikacijos

4 Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas, 2009 m. rugpjūčio 17 d. Nr. 1R-267, Valstybės žinios 2009-08-22, Nr. 100-4190

5 Vilniaus miesto savivaldybės administracijos Teisės departamento Civilinės metrikacijos skyriaus duomenimis įregistruota 514 „išvykstatamųjų santuokų“. Žiūrėta 2014-02-05.

skyriuose gali būti rimta problema asmenims turintiems judėjimo negalią, kadangi daugelis šių pastatų Lietuvoje turi ištaigingus laiptus, bet nėra numatę priemonių, jais naudotis minėtiems asmenims. Taigi, šių bei kitų asmenų, kurie dėl įvairių priežasčių, nenori ar neturi galimybės tuoktis, įprastu būdu, gyvenimo kokybę siūloma koncepcija galėtų kilstelėti į naują lygmenį. Taip pat, naujoji santuokos forma padėtų sumažinti piliečių administracinę naštą, bei taupyti valstybės lėšas.

Tyrimo problema. Sparčiai keičiantis socialiniams santykiams, bei šeimos koncepcijai, teisinis reguliavimas šioje srityje išlieka labai stagnatyvus. Dabartinius santuoką reglamentuojančius įstatymus paveldėjome iš buvusios valstybinės santvarkos, ir dar gerą dešimtmetį po Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimo, santuokos Lietuvoje buvo registruojamos pagal Leonido Brežnevo laikais priimtą (1969 m. liepos 16 d.) Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos santuokos ir šeimos kodeksą, kuris vėliau buvo reaguojamas naujai priimto, vieno naujausių ir moderniausių civilinės teisės kodeksų⁶, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso, kuris be reglamentuotos santuokos sampratos, daugiau jokių naujovių neįkūnijo.

Temos aktualumas. Santuokos svarba bei šeimos samprata pastaruju metu kelia ypač daug diskusijų. Šeimos sampratos neapibrėžtumas teisės aktuose iššaukia įvairias valdžios bei visuomenės iniciatyvas sureguliuoti šią sritį: 2008 m. Seimo priimta „LR Valstybinė šeimos politikos koncepcija“ bei vėliau 2011 metais Konstituciniam teismui pripažįstant ją prieštaraujančia Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnio 1, 2 dalims. Taip pat 2011 m. „LR Šeimos politikos pagrindų įstatymo projektas“, 2010 m. „Nacionalinis susitarimas dėl šeimai palankios aplinkos kūrimo“, kiti teisės aktai, taip pat įvairios konferencijos (pvz. 2011 m. spalio 25 d. Mokslinė konferencija vykusį Seime, skirta LR Konstitucijos dienai paminėti „Iššūkių Konstitucinėms vertybėms šiandien“) santuokos ir šeimos temomis. Europoje bei pasaulyje verdant aršioms „kovoms“ dėl tos pačios lyties asmenų santuokų legalizavimo, tenka pripažinti, jog tiek Lietuvos, tiek pasaulio visuomenei tai labai svarbus klausimas, įtakojantis tokio pamatinio socialinės struktūros vieneto kaip šeima visuomeninį statusą. Todėl šios temos aktualumas yra akivaizdus.

Temos iširtumas. Nepaisant temos aktualumo, jos iširtumas yra labai menkas. Lietuviškoje jurisprudencijoje panašios koncepcijos nebuvo tiriamos ar vertinamos. Paprastai tyrimo objektais

6 Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas. 2000 liepos 18 d. Nr. VIII-1864.

buvo bažnytinių bei civilinių santuokų koegzistavimas, jų konkurencija, ar šeimos sampratos nagrinėjimas, tuo tarpu užsienio autorių darbuose šios temos pavadinimą labiausiai atitinkantis tiriamasis darbas, parašytas Mičigano valstijos universiteto teisės koledžo profesorių Adam Candeub ir Mae Kuykendall, JAV „E-marriage: Breaking the marriage monopoly“⁷. Tačiau šis tyrimas orientuotas į Amerikos multijurisdikcijos keliamas problemas. Taip pat keletas darbų tiriančių panašų reiškinių istorinėje perspektyvoje, kuri taip pat nagrinėsime šiame darbe tai – „nuotolinę santuoką“ (ang. Marriage by proxy).

Tyrimo objektas. Šio magistro baigiamojo darbo tyrimo objektas yra teisės aktai ir teisės doktrina reglamentuojanti santuokos sudarymą.

Šio tiriamojo darbo tikslas. Išanalizuoti santuokos registravimo institutą reglamentuojančius teisės aktus, bei nuotolinės santuokos sudarymo, teisinės, istorines prielaidas, bei pasiūlyti naują santuokos registravimo, panaudojant informacines technologijas, teisinę koncepciją.

Tyrimo uždaviniai. Siekiant tiriamojo darbo tikslo, keliami šie uždaviniai:

1. Išanalizuoti santuokos sudarymo formas istoriniame kontekste bei dabartinį reglamentavimą Lietuvoje;
2. Sukurti e-santuokos registravimo koncepciją, bei jai įgyvendinti reikalingas teisinio reglamentavimo gaires;
3. Atlikus empirinį tyrimą įvertinti e-santuokos registravimo formos poreikį visuomenėje;
4. Pateikti išvadas bei pasiūlymus šios koncepcijos įgyvendinimui.

Hipotezė. Šiame darbe keliama hipotezė – e-santuoka, kaip šiuolaikinis atitikmuo, galias istorines šaknis turinčio nuotolinės santuokos instituto, yra reikalinga visuomenėje, norint efektyviau realizuoti žmogaus teises į šeimos sukūrimą.

Tyrimo metodai. Darbo tikslams bei uždaviniams įgyvendinti tyrimo metu naudojami mokslinės literatūros analizės metodas, lyginamasis istorinis metodas, dokumentų analizės metodas (teisės aktų analizė), sisteminės analizės metodas (preliminarijos koncepcijos kūrimui, atsižvelgiant į

⁷ Candeub A., Kuykendall M., „E-marriage: Breaking the marriage monopoly“ Legal studies research paper Nr. 07-25.

šiai sričiai būdingus teisės principus bei įstatymų reikalavimus), apklausa (visuomenės požiūriui atspindėti) bei apibendrinimo (išvadoms bei pasiūlymams rengti).

Tyrimo šaltiniai. Svarbiausi šaltiniai kuriais bus remiamasi darbe, tai norminiai teisės aktai: Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, LR Konstitucija, užtikrinančios žmogaus teisę į santuoką, LR Civilinis kodeksas, didžiausia apimtimi reglamentuojantis santuokos sudarymo institutą, LR Konstitucinio Teismo nutarimai ir sprendimai, Civilinės metrikacijos taisyklės, Šventojo Sosto ir Lietuvos Respublikos sutartis dėl santykių tarp Katalikų bažnyčios ir Valstybės teisinių aspektų, LTSR Santuokos ir Šeimos kodeksas, Kanonų teisės kodeksas bei kiti užsienio ir Lietuvos Respublikos teisės aktai, bei teisės aktų projektai, reglamentuojantys santuoką. Darbe taip pat remiamasi Lietuvos bei užsienio autorių, santuokos sudarymo institutą nagrinėjančiais moksliniais tyrimais.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, dėstomoji dalis iš trijų skyrių ir išvados su pasiūlymais. Darbo pabaigoje pateikiamas naudotos literatūros sąrašas bei santrauka.

1. SANTUOKOS KONTEKSTAS IR TEISINIS REGLAMENTAVIMAS

1.1 Santuokos teisinis istorinis diskursas

Ši tyrimą tikslinga būtų pradėti nuo senovės Romos civilizacijos, kaip dabartinės teisės ištakų šaltinio. Siekiant atskleisti santuokos formų įvairovę, bei jos evoliuciją, trumpai norėtume apžvelgti tuomet egzistavusias santuokos formas, bei santuokos sudarymo ypatumus, kadangi bet kurio reiškinių analizė ir suvokimas nebus išsamūs, jeigu neišnagrinėsime jo istorinių ištakų bei neapibūdinsime jo esmės. Romėnų teisė mums svarbi šiuo atveju, ne tik dėl to, kad pergyvenusi savo epochą, recepcijos dėka išplito daugelyje Vakarų šalių, bet ir dėl to, kad turėjo didelės įtakos besiformuojančiai ankstyvajai Krikščionybei, išreikštai per Kanonus. Kadangi pagal Kanonų teisę sudarytos santuokos legitimumą ir šiandien užtikrina Lietuvos Respublikos Konstitucija (38 str. 4 dalis). Taip pat Romėnų teisės įtaka Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės XVI amžiaus teisės paminklams - Lietuvos statutams, bei XVIII amžiuje prasidėjusiam aktyviam teisės kodifikavimo procesui – 1804 m. Napoleono kodeksui, galiojusiam ir Lietuvos teritorijoje – Užnemunėje, bei Rusijos imperijos įstatymų sąvadui (1832 m.) įtakojusiam Lietuvos gyvenimą, dėka čia viešpatavusių užsienio pavergėjų.

Šeimos kūrimo pagrindas senovės Romoje buvo – santuoka. Taip manėme esant ir šiuometinėje Lietuvoje iki LR Konstituciniam teismui išaiškinant šeimos sampratą, pagal oficialią Konstitucinę doktriną⁸. Taigi, paaiškėjo, kad konstitucinė šeimos samprata negali būti kildinama tik iš santuokos instituto, įtvirtinto Konstitucijos 38 str. 3 dalies nuostatose. Konstitucinė šeimos samprata grindžiama šeimos narių tarpusavio atsakomybe, supratimu, emociniu prieraišumu, pagalba ir panašiais ryšiais bei savanorišku apsisprendimu prisiimti tam tikras teises ir pareigas. Pabrėžiama, kad svarbiausia šiai sampratai yra santykių turinys, o išraiškos forma konstitucinei šeimos sampratai reikšmės neturi. Daugelis pastebi, jog šitaip formuojant ir plėtojant oficialiąją Konstitucinę doktriną, kuri pasitelkiama vėliau aiškinant naujas teisės normas, yra vis labiau tolstama nuo pačios rašytinės konstitucijos teksto, dėl kurio susitarė ir kurį priėmė tauta, jame įtvirtindama savo papročius bei tradicijas. Tai ypač svarbu ir todėl, jog šia doktrina reglamentuojami ne bet kokie teisiniai santykiai, o lemiantys visuomenės bei valstybės pagrindus. Taigi, tokiu atveju

8 <http://www.lrkt.lt/DoktrinaSeimosSamprata.html> [žiūrėta 2014-03-06]

tampa neaišku, nuo kurio gi momento, valstybė apie tokią šeimą sužino ir pradeda ją globoti bei saugoti, kaip tai numato LR Konstitucijos 38 str. 2 dalis. Taip pat ir kokias konkrečiai šeimos formas, kaip kad pastebi prof. Vaišvila A.⁹ imasi saugoti ir globoti valstybė. Teisiniu požiūriu šeimos sukūrimo momentas, tai labai svarbus juridinis faktas. Jei šeima sukuriama be santuokos, tuomet koks turėtų būti atskaitos taškas nuo kurio atsiranda šeimos teisiniai santykiai. Pavyzdžiui, nuo kurio momento asmuo galėtų paveldėti pergyvento sugyventinio turtą, arba gimus vaikui, kaip santuokos atveju automatiškai pripažįstama tėvystė, nesantuokinei šeimai leidžiama įsivaikinti, arba baudžiamojo proceso metu, pasinaudoti teise neduoti parodymų prieš šeimos narį, socialinių garantijų šeimai klausimai ir t.t. Tačiau ta pati LR Konstitucinio teismo doktrina pripažįsta, kad santuoka yra vienas iš šeimos konstitucinio instituto pagrindų šeimos santykiams kurti, bei yra istoriškai susiklostęs šeimos modelis, neabejotinai turintis išskirtinę vertę visuomenės gyvenime, užtikrinantis Tautos ir Valstybės gyvybingumą bei istorinį išlikimą. Todėl manytina, jog tiek tautai, tiek ir valstybei santuokos institutas yra, ir išlieka svarbus bei reikšmingas. Taip pat ir ši tiriamojo darbo tema tokiu atveju išsaugo savo aktualumą.

Kitas santuokos bruožas susiformavęs senovės Romoje, bei skirtingas nei kitų senovės civilizacijų, buvo monogamija. Pagal įstatymą Romos pilietis tuo pat metu galėjo turėti tik vieną sutuoktinį, kai tuo tarpu kitose senovės kultūrose elito vyrai paprastai turėdavo daug žmonių. Anot Stenfordo universiteto prof. Scheidel W., monogamijos praktiką būtent ir suformavo Graikų ir Romėnų senovės civilizacijos, kildindamos ją iš egalitarizmo, bei demokratijos ir respublikos politinių sistemų vyravusių šiose valstybėse.¹⁰ Kas vėl gi turėjo įtakos ankstyvajai krikščionybei, kurios pagrindiniai centrai buvo Romos imperijos apsuptyje, o vėliau pastarosios pagalba išplito visame pasaulyje, bei įtvirtino kaip idealą Vakarų kultūroje. Tačiau monogamijos principo taikymas, tiek senovės Romos laikais, tiek pagal šiuolaikinius įstatymus nėra absoliutus. Santuokai taikomo monogamijos principo esmę, atitinka vadinamoji serijinė monogamija, kas reiškia, jog tuo pat metu, vienas asmuo gali būti santuokoje tik su vienu asmeniu, tačiau, santuoką tinkamai nutraukus, tiek anų laikų įstatymai tiek ir LR CK 3.16 str., nedraudžia vėliau sudaryti galiojančios santuokos. Kalbant apie senovės Romos epochoje galiojusias santuokos sudarymo sąlygas, tenka pastebėti, kad moterų atžvilgiu egalitarizmas negaliojo. Griežtai patriarchalinė Romos imperija moterų atžvilgiu galima būtų pavadinti mizoginiška. Moteris visada buvo priklausoma nuo tėvo, vyro, brolio,

9 Vaišvila A. „Kitos šeimos formos“ arba bandymas priderinti šeimos sąvoką prie atskiro asmens subjektyvumo, Socialinių mokslų studijos 2012, 953-972 Vilnius

10 Scheidel W. "Population and Demography,, *Princeton/Stanford Working Papers in Classics* 2006, p. 7

globėjo. Šią teisinę nelygybę aiškiai atskleidžia išlikę teisės šaltiniai. Todėl kalbėti apie santuokos savanoriškumo principą tuometiniame teisiniame kontekste yra ganėtina keblu. Paprastai moterų likimą santuokiniais klausimais nusprendavo jos globėjas, todėl galiojančiai santuokai sudaryti, buvo reikalingas ne nuotakos laisvanoriškas sutikimas, bet jos Pater Familias. Senovės Romos teisės šaltiniai byloja, jog santuoka, anuomet buvo labiau komercinis sandoris, tarp jaunikio ir jaunosios globėjų, perkant žmoną kaip ir kitus vertingus daiktus, derantis dėl jos kraičio, palikimo ir panašiai. Lietuvoje santuokos savanoriškumo principas įgyvendintas LR Konstitucijos 38 str. 3 dalyje, bei 20 str. įtvirtinto žmogaus laisvės principo. Taip pat, LR CK 3.13 str. įtvirtinant, kad santuoka sudaroma laisva vyro ir moters valia. Pažeidus šį principą, t. y. jei santuokiniam susitarimui buvo panaudoti grasinimai, prievarta, apgaulė ar kitokie valios trūkumai, tokia santuoka gali būti pripažįstama negaliojančia.

Draudimo tuoktis tos pačios lyties asmenims sąlyga, kurią tyrinėjo autorė Perkumienė D.¹¹, Lietuvos teisėje įtvirtinta visai nesenai. 1992 m. ši sąlyga atsirado LR Konstitucijoje, 38 str. 2 dalyje, 2001 m. LR Civiliniame kodekse 3.12 str., 3.7 str. 2 dalis. Anksčiau galiojusiuose įstatymuose šio santuokos sudarymo reikalavimo nebuvo, nes iki tol visuomenėje vyravo nuomonė, kad santuoka galima tik tarp vyro ir moters. Todėl ši santuokos galiojimo sąlyga atrodė visiems savaime suprantama. Taip pat ir Krikščionybė, savo pamatus formavusi senovės Romoje, nuo pat pradžios pripažino tik skirtingos lyties asmenų santuokas. 1918 m. Kanonų kodeksas tiesiogiai to nenusakė, tačiau nurodydamas santuokos tikslą, kaip vaikų gimdymą ir jų auklėjimą, taip pat iš kitų santuoką reglamentuojančių kanonų konteksto yra aišku, kad santuoka galima tik tarp skirtingos lyties asmenų. 1983 m. Kanonų kodeksas šią sąlygą jau skelbia aiškiai nurodydamas jog santuoka yra santuokinė sutartis, kuria bendrą sąjungą visam gyvenimui sudaro vyras ir moteris¹². Įdomu pastebėti, kad lotyniško žodžio santuoka - „Matrimonium“ etimologija¹³ apjungia žodžius - „mater“ ir „monium“. Pirmojo reikšmė akivaizdi, tai - motina, o antrasis reiškia veiksmą, būseną, būklę. Todėl galima teigti, kad pats šio instituto pavadinimas sąlygotas motinystės pagrindu. Todėl galima spręsti, kad Romos piliečiams taip pat buvo aišku, kas gali kurti šeimos teisinius santykius ir

11 Perkumienė D. „Skirtinga būsimu sutuoktinių lytis – pagrindinė santuokos galiojimo sąlyga Bažnyčios ir valstybės požiūriu“ Sotter 2005. 15 (43)

12 Kanonų teisės kodeksas, (Codex Iuris Canonici), 1983 m.

13 Online Etymology Dictionary, <http://www.etymonline.com/index.php?term=matrimony> [žiūrėta 2014-01-31].

kokiam tikslui šie yra skirti. Taip pat nemažai autorių, ypatingai kanonistų, santuoką įvardija kaip moterystę¹⁴, moterystės sakramentu.

Senovės Romoje, tam, kad santuoka būtų teisėta ir susituokus sukeltų teisinių padarinių, buvo numatytos trys sąlygos. Pirmoji, tai santuokinis amžius. Vyras turėjo būti sulaukęs 14 metų, moteris – 12 metų. Antroji, ketinančių tuoktis asmenų tėvų, globėjų (Pater Familias) sutikimas. Trečioji sąlyga įvardijama kaip Ius Connubii, t. y. teisė sudaryti santuoką, kuri gali būti apribota išaiškėjus tokioms kliūtims, kaip tarpusavio giminystė. Taip pat skirtingais Romos epochos periodais, drausta santuoka tarp skirtingų luomų atstovų, arba asmeniui kaltinamam santuokine neištikimybe.

Per ilgą visuomenės ir valstybės istoriją įstatymai įtvirtindavo vienokias ar kitokias santuokos sudarymo sąlygas, bet ne visos jos išgyveno iki šių laikų. Tokios santuokos sudarymo sąlygos kaip amžius, veiksnumas, draudimas tuoktis artimiems giminaičiams, monogamija, taip pat reikalavimas tuoktis tik skirtingos lyties asmenims, kuris dažniausiai buvo tik numanomas, laikytinos klasikinėmis santuokos sudarymo sąlygomis. Tuo tarpu santuokos savanoriškumas ilgą laiką buvo labai sąlyginis. Esminiai perversmai, uždraudžiant santuokos sudarymo sąlygas, reiškiančias žmogaus teisių pažeidimus, įvyko tik priėmus norminius aktus, kurie įkūnijo plačią žmogaus teisių apsaugą (deklaracijas, konstitucijas, konvencijas). Itin svarbią reikšmę turėjo 1948 m. priimta Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, 1966 m. Pilietinių ir politinių teisių paktas, 1966 m. Ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas, 1965 m. Tarptautinė konvencija dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo, 1979 m. Jungtinių Tautų konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims ir kt. Tarptautinis draudimas diskriminuoti rasės, religijos, tautybės ir kitais pagrindais, taip pat saviraiškos, sąžinės ir minties bei daugelio kitų laisvių įtvirtinimas vertė keisti ir santuokos sudarymo sąlygas. Buvo atsisakyta laikyti santuokos sudarymo sąlygomis: skirtingą luominę padėtį, artimųjų valių, rasę, tikybą, tautybę ir panašiai.

Pagal Modestiną: „Santuoka yra vyro ir žmonos sąjunga, viso gyvenimo bendrumas, dieviškosios ir žmogiškosios teisės suvienijimas.“¹⁵ (divini et humani iuris communicatio). Tokia nuostata vyravo ankstyvaisiais Romos imperijos laikais, ir skyrė dvi santuokos rūšis, priskiriamas

14 www.lkz.lt [žiūrėta 2014-03-09] moterystė – teisėtas vyro ir moters ryšys, santuoka.

15 Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S., Romėnų teisė. Vilnius 1999 p. 158

teisėtai romėniškai santuokai (*iustum matrimonium*), tai *cum manu* (su vyro valdžia) ir *sine manu* (be vyro valdžios). Kiekviena šių santuokos rūšių buvo sudarinėjamos skirtingai, bei turėdavo skirtingų teisinių padarinių turiniams ir asmeniniams sutuoktinių santykiams. Taip pat skirtingai turėjo būti nutraukiamos. Bendra šioms santuokos rūšims buvo tai, kad abi šalys, tiek jaunikis tiek ir jaunoji turėjo gauti sutikimą iš savo patres familias jeigu abu buvo alieni iuris (t.y. abu buvo savo patria potestate). Iš pradžių *cum manu* buvo tik santuokos sudarymo forma, bet laikui bėgant ji išnyko, ir kaip praktikuojama santuokos forma išliko *sine manu*.

Cum manu santuokoje, žmona patekdavo į visišką vyro priklausomybę. Pasikeisdavo žmonos statusas iš *persona sui iuris* į *persona alieni iuris*, kuomet prieš susituokdama ji buvo savo tėvo valdžioje, bei visų jo šeimos narių agnate, o ištekėjusi tapdavo teisiniu požiūriu svetima savo buvusiai šeimai, ir patekdavo į savo vyro manus arba jo pater familias ir tapdavo vyro šeimos agnate.

Sine manu santuokoje, žmona nepatekdavo vyro valdžion, bei teisiniu požiūriu išlikdavo svetima savo vyrui ir vaikams. Tokiu būdu žmonos statusas išlikdavo nepakitęs, ji ir toliau išlikdavo savo senosios šeimos agnate.

Labai skyrėsi *cum manu* ir *sine manu* santuokos sudarymo tvarka. *Cum manu* santuoka buvo formalus aktas, numatantis tam tikras ceremonialines apeigas. Romėnų teisė numatė tris būdus moters perėjimo iš savo kognatinės šeimos manus į agnatinės manus: *Confarreatio*, *Coemptio* ir *Usus*.

Confarreatio – tai religinis aktas, kurį sudaryti galėjo išskirtinai patricijai. Plebėjams taip tuoktis buvo draudžiama. Ceremonijoje dalyvavo vyriausiasis šventikas *Pontifex maximus*, vyriausiasis Jupiterio žinys *Flamen Dialis*, bei dešimt liudytojų. Buvo atliekami sakraliniai ritualai, šventinama, jaunųjų ragaujama, bei Jupiteriui aukojama speciali duona *panis farreus* pagaminta iš emerio kviečių. *Confarreatio* pavadinimas ir reiškia šios duonos dalijimąsi. Tik gimę šioje santuokoje bei tokią sudarę asmenys galėjo eiti aukštas šventikų pareigas.

Coemptio — tai buvo tariamas žmonos pirkimas iš jos Pater familias ar globėjo. Žmona pirкта taip, kaip vertingiausi daiktai - žemė, vergai. Tai buvo *mancipatio* procesas, kuris vykdavo dalyvaujant penkiems liudininkams, bei sverėjui *libripens* su svarstyklėmis. Jei šio proceso metu, žmona patekdavo į savo vyro manus, tai išsituokusi, ji tapdavo emancipuota. Šis kaip ir prieš tai

aprašytas santuokos būdas būdavo pakankamai retas, net ir ankstyvosios Romos Respublikos laikais.

Usus — tai faktinis sutuoktinių gyvenimas vienus metus. Praėjus vieneriems metams, pagal įgyjamosios senaties institutą, žmona patekdavo į vyro manus. Šis procesas nereikalavo jokių apeigų. Tačiau jeigu moteris nenorėjo patekti į vyro manus, lengvai to galėjo išvengti. Kaip nurodyta dvylikos lentelių įstatymuose, jeigu žmona trims dienoms ir trims naktims iš eilės išvyksta iš vyro namų, tuomet, tais metais vyro nuosavybėn nepatenka, pradedant senaties terminą skaičiuoti iš naujo. Vėliau ši santuokos rūšis teisės aktų buvo panaikinta, manomai dėl to jog nebebuvo naudojama.

Sine manus – kaip santuokos forma taip pat nenumatė jokios oficialios ceremonijos. Tai bendras vyro ir moters gyvenimas su intencija sudaryti santuoką ateityje. Nors kaip minėta, oficiali ceremonija nevykdavo, tačiau būdavo įprasta nuotaką palydėti į jaunikio namus. Šioje sąjungoje gimę vaikai priklausė vyro agnatinei giminystės linijai, bei teisiškai neturėjo ryšio su savo motinos pater familias, tad iš šios giminės pusės negalėdavo paveldėti palikimo. Ši santuokos forma apėmė ir vedybines sąjungas tarp vergų (*contubernium*) bei tarp išlaisvintųjų ir vergų (*concubinatus*).

Romos imperijos laikotarpiu, įvairių autorių nuomone, dėl daugelio priežasčių išnyko *cum manu* santuokos, tame tarpe moterų turto praradimas, todėl išliko tiksliai *sine manus* santuokų forma. *Sine manu* kaip santuokos forma atsirado apie trečią amžių pr. m. e. ir pirmajame mūsų eros amžiuje jau tapo populiariausia santuokos rūšimi. Apskritai, vėlyvuojū Romos imperijos laikotarpiu pastebimas gana nebūdingas Romėnų teisei reiškinys, kuomet santuoka atleidžiama nuo bet kokių formalumų ir tokia išlieka iki pat imperijos pabaigos. Vėliau Bizantijos laikotarpiu yra įvedama Bažnytinė santuoka.

1.2 Nuotolinė santuoka

Transformuojantis santuokos sudarymo formoms senovės Romoje, vėlyvuojū Romėnų teisės laikotarpiu, formuojasi ir naujas požiūris į santuokos institutą, bei atsiranda nauja santuokos sudarymo forma – „*nuotolinė santuoka*“. Vieni autoriai šią santuokos formą kildina net iš biblijos

laikų¹⁶. Tačiau jos egzistavimą romėnų laikais patvirtina daugelis autorių. Lorenzen E. G. teigia, kad nuotolinės santuokos egzistavimas Romėnų ir Kanonų teisėje yra įrodytas faktas¹⁷. Kanonuose, tarp kita ko išlikęs iki šių dienų. Digestuose tuo tarpu, įrašyti Pomponijaus žodžiai:

„*Mulierem absenti per litteras eius vel per nuntium posse nubere placet, si in domum eius deduceretur: eam vero quae abesset ex litteris vel nuntio suo duci a marito non posse: deductione enim opus esse in mariti, non in uxoris domum, quasi in domicilium matrimonii.*“

Iš to kas pasakyta, matome, kad vyras, kurio nėra namuose, gali vesti moterį atsiųsdamas jai laišką arba per pasiuntinį. Tačiau ne atvirksčiai. Moteris išvykusi iš vyro namų, tokiu būdu santuokos nesudarytu. Šis skirtumas tarp vyro ir moters veiksmų santuokai sudaryti galėtų būti paaiškinamas iš Romos teisės kildinamo reikalavimo, palyda išlydėti žmoną į vyro namus (*deductio in domum mariti*). Taigi, remiantis vėlyvąja Romėnų teise, santuoka laikyta – išskirtinai, šalių susitarimu, sutikimu (*consensus*) nuo tam tikro momento imti vienas kitą į vyrus bei žmonas (*nuptias enim non concubitus, sed consensus facit*). Šis susitarimas kaip jau minėta gali būti išreikštas ir laišku ar pasiuntiniu (*per nuntium vel epistulam*) kaip ir įprastiniai *konsensualiniai sandoriai*. Todėl pagal tokį suformuotą požiūrį į santuoką, kaip į sandorių institutą, galima kalbėti ir apie jos sudarymo formų įvairovę. Taip pat ir tokio pobūdžio sandorių sudarymą per atstovus, kas iš esmės ir atitinka „nuotolinės santuokos“ arba „santuokos pagal įgaliojimą“ (angl. *marriage by proxy*) definicijas.

Kanonų teisė perėmė šią Romėniškąją teisės doktriną ir įtvirtino kaip pamatinį santuokos principą - *Consensus facit nuptias*. T.y. *Nuptias non concubitus sed consensus facit*, kas reiškia jog santuoka, tai ne fiziniai santykiai, bet asmenų susitarimas. Popiežius Inocentas III-asis buvo vienas iš šios doktrinos šalininkų pritardamas tokiam požiūriui, bei santuokos sudarymui per pasiuntinį galiojimui. Kita dalis kanonų teisės atstovų teigė jog, kaip Romėnų teisės doktrinoje tokia forma sudaryti santuoką leidžiama tik vyrams, tačiau bendru požiūriu buvo manoma kad ši taisyklė galioja abiem pusėms. *Contra* argumentai tokiai santuokos formai, buvo reiškiami tų pačių kanonistų, kad paprastas konsensualinis sandoris, negali prilygti santuokiniam sandoriui dėl to, kad pastarasis sukelia šalims pasekmes, kurios yra ilgalaikio pobūdžio, tai yra idealiu atveju, visam likusiam sutuoktinių gyvenimui, todėl toks sandoris negali būti sudaromas per įgaliotinius. Kaip galima

16 Carrol A. B. „Reviving proxy marriage“ *Brooklin law review*, 2010 m p. 459

17 Lorenzen E.G. „Marriage by proxy and the conflict of laws“ *Harvard law review*, 1932 m. p. 473

spřesti vřliau iš Bonifacijaus VIII-ojo dekreto (*Liber sextus decretalium*) nugalęjo argumentai *Pro* ir įsirtvirtino nuostata, kad prokuratorius (*Procurator*) yra tinkamas asmuo, per kurį, kaip įgaliotą asmenį, santuoka gali bŭti sudaryta nuotoliniu bŭdu. Nuo seniausių laikų bažnyčia primygtinai reikalaudavo, kad besituokiantieji savo santuokinį sutikimą sudaryti santuoką išreikštų asmeniškai bažnyčios akivaizdoje, bei gautų bažnyčios palaiminimą, tačiau, jeigu šių reikalavimų nebŭdavo laikomasi, tai santuokos nedarydavo negaliojančia. Po 1215 m. IV-ojo Laterano susirinkimo popiežius Inocentas III-asis išplėtė reikalavimus krikščioniškai santuokai sudaryti, įpareigodamas iš anksto paskelbti apie įvyksiančią santuoką, tam, kad galėtų paaiškėti ar jai sudaryti nėra kliūčių. Tokia santuoka turėjo tam tikrų teisinių privalumų prieš paprastą santuoką, bet beformė, nepalaiminta santuoka, turėjo tokia pat teisinę galią kaip ir kitų formų santuokos. Kaip ir anksčiau, popiežiaus Aleksandro III-ojo laikais (1159-1181 m.), kuriuos tyrinėjo autorė Juozapaitienė R., atskleidusi krikščioniškosios santuokos sudarymo raidą viduramžių Vakarų Europoje¹⁸, bei laisvo sutuoktinių pasirinkimo doktrinos principus. Slaptų santuokų netoleruodavo ir pastarasis popiežius, tačiau laikė jas galiojančiomis, priimdamas tai kaip kainą už galimybę laisvai pasirinkti. Pagrindinis tokios formuojamos doktrinos tikslas, nereikalaujant iškilmių ir tėvų, globėjų ar ponų sutikimo sudarant santuoką, buvo suteikiama galimybė patiems jauniesiems, sulaukusiems santuokinio amžiaus, laisvai pasirinkti gyvenimo palydovą. Taip pat, tai sudarė galimybę lengviau susituokti, nes įvairūs reikalavimai gerokai apsunkino šį procesą. Autorės Juozapaitienės R. straipsnyje, tuometis santuokos sudarymo procesas išskirtas pagal dviejų pagrindinių teologinių kryptių vyravusių XI amžiaus pabaigoje principus. Bolonijos teologinės krypties svarbiausio atstovo Graciano, žybaus to meto italų kanonisto ir kanonų teisės mokslo pradininko, bei Paryžiaus teologinės mokyklos atstovų. Gracianas pabrėžė, kad santuoka sudaroma dviem etapais: iš pradžių šalys apsikeičia žodžiais, reiškiančiais sutikimą tuoktis vienas su kitu, o vėliau jų sąjunga yra patvirtinama įvykusi lytiniu aktu. Pagal Gracianą, abu etapai būtini, norint sudaryti įpareigojančią sąjungą, nes santuoka tuo pačiu metu yra dvasinis ryšys, išreiškiamas sutikimo žodžiais, bei fizinis ryšys, išreiškiamas lytine sueitimi. Gracianas siekė suderinti dvi skirtingas anksčiau vyravusias santuokos sudarymo teorijas: romėniškąją (angl. Roman consensual theory) ir germaniškąją (angl. Germanio coital theory). Kaip matome, santuokos sudarymo užbaigimui lytiniu aktu (lot. consummatio matrimonii) buvo skiriamas ypatingas dėmesys, nes tik tokia santuoka tampa įpareigojančia ir neišardoma. Bolonijos teologinė kryptis pripažino santuokos nenutraukiamumo atidėjimą iki tarp šalių įvykusio lytinio akto. Mat tokioje „nepanaudotoje“ santuokoje vienas iš

18 Juozapaitienė R. „Popiežiaus Aleksandro III doktrina dėl santuokos sudarymo viduramžių Vakarų Europoje“, 2010 m.

sutuoktinių galėjo rinktis vienuolystę be kito sutuoktinio sutikimo. Taip pat jeigu vienas iš sutuoktinių įrodydavo negalįs atlikti lytinio akto, bažnyčia galėjusi nutraukti tokią santuoką, o buvę sutuoktiniai arba bent jau tas iš sutuoktinių, kuris nebuvo seksualiai nepajėgus, galėdavo pakartotinai tuoktis. Ši doktrina išlikusi ir šiuometiniame Kanonų teisės kodekse, kuriame, lytiniu aktu neužbaigta santuoka, įvardijama kaip „nepanaudota“ kurią pagal 1142 kan. „Nepanaudotą santuoką tarp pakrikštytųjų arba tarp pakrikštytos ir nekrikštytos šalies dėl teisėtos priežasties gali išardyti Romos Popiežius abiejų ar vienos šalies, netgi jei antroji šalis ir nesutiktų, prašymu.“ Tuo tarpu „Tikros ir panaudotos santuokos, dėl bet kokios priežasties negali išardyti jokia žmogiška galia, išskyrus mirtį“ 1141 kan. Šios doktrinos numatytos sąlygos, galioja ir nuotolinės santuokos sudarymo formai, sudarytai per įgaliotinius, pagal 1104 kan.

Taigi iki pat Tridento susirinkimo įvykusio 1545 – 1563 m. santuokos forma taip ir nebuvo griežtai apibrėžta, todėl šiame susirinkime buvo nutarta, kad santuoka turi būti registruojama *in facie ecclesiae*, tai yra, jaunųjų santuokinis sutikimas turi būti išreikštas priešais kunigą, bei dalyvaujant mažiausiai dviem liudininkams. Taip pat prieš santuoką turi būti paskelbti užsakai ir tris iš eilės sekmadienius parapijos kunigas turi skelbti jaunųjų vardus, ir tik ketvirtą sekmadienį leidžiama tuoktis, taip panaikinant slaptas santuokas. Šis santuokos registravimo terminas išliko iki šių dienų bei yra įtvirtintas CK 3.301 str. 1 dalyje, kuri numato, jog santuoka registruojama praėjus ne mažiau kaip vienam mėnesiui nuo prašymo įregistruoti santuoką padavimo dienos. Taip pat ir viešas prašymo įregistruoti santuoką skelbimas, CK 3.302 str. Šių reikalavimų nesilaikymas darytų santuoką negaliojančia. Todėl ginčas tarp kanonistų kilo dėl „nuotolinės santuokos“ instituto. Vieni teigė, kad kunigas ir liudininkai reikalingi tam, kad identifikuotų asmenis bei įsitikintų jų ketinimu sudaryti santuoką, todėl tam reikėjo abiejų šalių asmeninio dalyvavimo. Tačiau šie argumentai buvo atmesti, bei buvo nuspręsta, kad pagrindinis Tridento susirinkimo siekis – suteikti santuokai viešumo, bei santuokos fakto pateikimas bažnyčiai. Dėl nuotolinės santuokos sudarymo buvo manoma, kad surašytas įgaliojimas taip pat turi būti vykdomas priešais kunigą bei liudininkus, bet ir šių nuostatų nebuvo paisoma ir tokio pobūdžio santuokos vykdavo taip pat kaip ir anksčiau, tik kai kurie kunigai, patardavo apsikeisti santuokiniais įžadais vėliau, asmeniškai.

Minėtas Bonifacijaus VIII-ojo dekretas nustatė, kad atstovas ar įgaliojimas, būtų tinkamas, bei nebūtų atšauktas iki santuokos registravimo pradžios. Atstovas be atskiro atstovaujamojo sutikimo, negalėjo būti pakeičiamas kitu asmeniu. Specialios formos įgaliojimui numatyta nebuvo, todėl pakakdavo ir žodinio leidimo. Atstovais galėdavo būti tiek vyrai tiek ir moterys.

Viduramžiais susiformavusi krikščioniškosios santuokos teisė, gyvavo Europoje iki pat XVI amžiuje įvykusios reformacijos, o Didžiojoje Britanijoje ir ilgiau. Reformatoriai neigė santuokos kaip sakramento reikšmę, santuoką jie laikė civiline sutartimi. Reformacija padarė didžiulę įtaką santuokos sekuliarizacijos procesui bei tam, kad dalis socialinių funkcijų būtų perkelta iš bažnyčios valstybei. Taigi, Kanonų teisės nuostatos, reglamentuojančios santuoką, iš esmės buvo perimtos kontinentinės teisės tradicijos, bei virto viena iš civilinės teisės reguliuojamu teisės šakų. Teisei perėmus santuokos reguliavimą, santuoka pavirto išskirtinai civiline, pasaulietine institucija. Tačiau santuokos sudarymą reglamentuojančios teisės normos daugumoje Europos šalių, recepavusių Romėniškąją teisę, išlaikė ir pirmaprades santuokos sudarymo formas, tame tarpe ir nuotolinės santuokos institutą. Nuotolinė santuoka buvo įtvirtinta Napoleono kodekse, ir tokiu būdu galiojo didelėje Europos teritorijos dalyje, tame tarpe ir Lietuvos teritorijoje – Užnemunėje. Anot Lorenzen E. G., nuotolinė santuoka buvo įtvirtinta daugelio Europos valstybių teisėje. Kai kurios valstybės tokią teisę suteikdavo kaip išlygą, savo karališkosioms šeimoms, pvz. Vokietijoje nuo 1875 m. nuotolinė santuoka buvo uždrausta įstatymu, tačiau išlyga buvo padaryta tuo metu valdantiems Hohencolernams. Austrijoje galima buvo tuoktis nuotoliniu būdu, tik iš anksto gavus vyriausybės sutikimą. Belgijoje, Prancūzijoje bei Italijoje, galima buvo tuoktis per įgaliotinį, šių valstybių dalyvavimo kare metu. Belgijoje ir šiuo metu galiojantys santuokos įstatymai numato, kad nuotolinė santuoka gali būti sudaroma tik karo metu. Tuo tarpu viduramžiais, monarchams, didikams ar bajorams, tuoktis nuotoliniu būdu, per įgaliotinį, buvo įprastas reikalas. Žymiausias¹⁹, tokiu būdu sudarytos santuokos tarp Vengrijos karalienės Marijos I-osios ir Liudviko I-ojo iš Valua hercogų dinastijos, Kotrynos Aragonietės ir Velso princo Artūro, taipogi Marijos Luizos, Parmos kunigaikštienės ir Napoleono Bonaparto, kuriam tai buvo antroji santuoka. Taip pat, tokio tipo santuoką, savo paveikluose yra įamžinęs ir garsus flamandų tapytojas Rubensas, vienoje savo drobių atvaizdavęs Marijos de Mediči ir karaliaus Henrio IV-ojo santuoką. Pastebėtina, kad tokio tipo santuokos yra įmanomos ir šiuo metu. Nuotolinę santuoką per įgaliotinį šiuo metu galima sudaryti JAV, penkiose valstijose: Kolorade, Teksase, Montanoje, Kalifornijoje ir Alabamoje²⁰. Tad, tokiu būdu, santuokas registruoti galima būnant, ne tik bet kurioje žemės rutulio vietoje, tačiau netgi kosmose. Ką ir padarė du Rusijos astronautai, Jekaterina Dmitrieva ir Jurijus Malenčenko, 2003 metais rugpjūčio 10 dieną įregistravę santuoką per įgaliotus atstovus Teksase, patys tuo pat metu būdami kosmose – Tarptautinėje kosminėje stotyje.

19 http://en.wikipedia.org/wiki/Proxy_marriage#History [žiūrėta 2014-03-15]

20 <http://www.marriagebyproxy.com/legality.php> [žiūrėta 2014-03-15]

Pastebėtina, kad nuotolinės santuokos institutas yra reglamentuotas ir daugelio Europos Sąjungos šalių teisėje²¹: Belgijos Karalystėje (leidžiama tikta karo metu), Italijoje (leidžiama dėl rimtų priežasčių, kai vienas iš sutuoktinių randasi užsienyje, pvz. kareivis karinėje misijoje), Čekijoje, Ispanijoje, Graikijoje, Nyderlandų Karalystėje (leidžiama dėl rimtų priežasčių, bei gavus teisingumo ministro leidimą), Maltoje, Lenkijoje, Portugalijoje, Slovėnijoje, Slovakijoje. Kipre šis reiškinys teisės aktais nereglamentuotas, t. y. neišreikštas nei draudimas, nei leidimas.

Taip pat, paminėtina, kad liudininkų dalyvavimo reikalauja visos ES šalys, išskyrus: Vokietiją, Estiją ir Liuksemburgą.

1.3 Santuokos reglamentavimas Lietuvoje

Lietuvoje santuokos reglamentavimo užuomazgų raida skirstoma į du periodus²². Tai papročių reguliuota santuoka ir krikščioniškoji. Šių periodų riboženkliis, buvo tuometinės pagoniškojo tikėjimo lietuvių tautos bandymai įsilieti į krikščioniškosios kultūros erdvę. 1387 m. Lietuvoje katalikybę pripažinus valstybine religija, paprotinė santuoka, valstybės valdovo aktais ją neigiant, o vėliau ir persekiojant, palaipsniui turėjo užleisti savo pozicijas. Taigi, tuometės krikščioniškosios visuomenės santuokos įteisinimas buvo perduotas katalikų bažnyčiai, kurios sudarymo sąlygos iš dalies atitiko kanonų teisės reikalavimus. Taip pat santuokos sudarymo sąlygas numatė ir pagrindiniai tuometės Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teisinai - Lietuvos statutai. Tačiau jų teisės normos iš esmės galiojo tikta bajorijos luomui priklausantiems asmenis, bei neįtakoją pagrindinės gyventojų daugumos – valstiečių. Todėl galima teigti, kad santuoka ilgą laikotarpį Lietuvoje buvo katalikų bažnyčios prerogatyva. Nors apie tokios tvarkos privalomumą diskutavo daugelis tarpukario teisininkų, tokių kaip katalikų bažnyčios kunigas, bei bažnytinės teisės specialistas Petras Malakauskis, teigęs, kad nekrikštytųjų moterystės tvarkymas yra pasaulietinės valdžios dalykas, bei žymus Lietuvos konstitucinės teisės specialistas Mykolas Romeris, pastebėjęs, jog konstitucinė to meto nuostata, dėl santuokos sudarymo pas dvasininkus gali būti taikoma tik tikintiesiems, ir ji negalioja netikintiesiems arba jokių bažnyčių nariams, kurios neturi dvasininkų arba kurių dvasininkai nedaro metrikacijos įrašų, todėl bažnytinė metrikacija

21 Von Freyhold, Vial & Partner Consultants „Final Report for the European Commission DG JLS - Directorate-General for Justice, Freedom and Security“ on the project No JLS/2006/C4/004, 2008 m.

22 Andriulis V. „Lietuvos statutų šeimos teisė“ 2003 m., p.38

negali būti vienintelė. Tokia santuokų sudarymo tvarka išsilaikė iki pat 1940 metais rugpjūčio 15 d. įsigaliojusio Santuokos įstatymo²³. Šiuo įstatymu buvo panaikinta bažnytinės formos santuokos teisinė galia. Pagal šio teisės akto 2 straipsnį, galiojanti santuoka privalėjo būti sudaryta pas „metrikų vedėją“ ir po to gali būti atliktos religinės apeigos, tačiau jos jau nebeturėjo teisinės galios. Taip pat, bendras gyvenimas kartu neįregistravus santuokos, vieno iš sugyventinių reikalavimu, teismo būdavo pripažįstamas santuoka, nuo bendro gyvenimo pradžios, jeigu nebūdavo kliūčių tokiai santuokai sudaryti. Tokiu atveju santuokos įrodymas buvo teismo sprendimas, o metrikacijoje registruotosios - sutuoktuvių metrikai. Toks santuokos formos pasikeitimas įvairių autorių teigimu, buvo didelis išgyvenimas to meto visuomenei, naikinantis iki tol daugelio lietuvių puoselėjamas tradicijas, bei moralines vertybes. Taip pat iki 1946 metų Tarybinei valdžiai nepripažįstant religinių santuokų, tvyrojo didelė teisinė sumaištis, kadangi pagal šį įstatymą absoliuti dauguma Lietuvos sutuoktinių, teisiniu požiūriu gyveno nelegalioje santuokoje, kadangi ją buvo sudarę bažnyčioje. Taip pat, šiuo teisės aktu, Lietuvoje įsteigta ir šiandien egzistuojanti institucija - Civilinė metrikacija²⁴. Sekantis ganėtinai svarbus teisės šaltinis reguliuojantis santuokos sudarymo procesą Lietuvoje, buvo 1969 m. liepos 16 d., Lietuvos SSR Aukščiausiosios Tarybos patvirtintas Lietuvos SSR Santuokos ir Šeimos kodeksas, kuris taip pat santuokos ir šeimos santykius teisiškai kildino tikrai iš pasaulietinės santuokos formos pripažindamas tik santuoką, sudarytą valstybiniuose civilinės metrikacijos organuose, tuo tarpu religinės santuokos apeigos ir toliau neturėjo jokios teisinės reikšmės. Nepaisant to, bažnytinė santuokos sudarymo forma išliko iki šių laikų.

Bažnytinė santuokos registracija sąlygota LR Konstitucijos 26 str., garantuojančio minties, tikėjimo ir sąžinės laisvę, bei žmogaus teisę laisvai pasirinkti bet kurią religiją arba tikėjimą. Taip pat svarbu paminėti ir LR Konstitucijos 43 str., realizuojantį korporacinės religijos laisvę, pripažįstant tradicines Lietuvoje bažnyčias bei religines organizacijas, suteikiant joms juridinio asmens statusą, leidžiant laisvai tvarkytis pagal savo kanonus ir statutus. Pastebėtina ir to paties straipsnio nuostata, jog valstybinės religijos Lietuvoje nėra. Todėl bažnyčių ir religinių organizacijų būklė valstybėje nustatoma įstatymu ar susitarimu. Toks susitarimas iki šiol yra sudarytas tik su vienintele religine konfesija, lotynų apeigų katalikų bažnyčia, tarp Šventojo Sosto ir Lietuvos Respublikos „dėl santykių tarp Katalikų Bažnyčios ir Valstybės teisinių aspektų“. Šios sutarties 13 straipsnis reglamentuoja kanoninės santuokos sudarymą, bei jos privalomumą įtraukti į valstybinį santuokų registrą. Civilinės metrikacijos taisyklės reglamentuoja šių santuokų įtraukimą į apskaitą.

23 Santuokos įstatymas, Vyriausybės žinios, 1940 m. rugpjūčio 15 d., Nr. 725

24 Marcinkevičienė D. „Civilinė metrikacija ir santuoka sovietinėje Lietuvoje 1940 – 1969 m.“ 2009 m.

Asmens pasirinkimo laisvę sudaryti santuoką Lietuvoje įtvirtina Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Jos 12 str. teigia, kad vyrai ir moterys, sulaukę santuokinio amžiaus, turi teisę tuoktis ir sukurti šeimą, pagal šią teisę reguliuojančius valstybės vidaus įstatymus. Tad Lietuvoje santuoka sudaroma pagal Lietuvos Respublikos teisės aktus. Pasaulietinę (valstybinę) santuokos sudarymo formą šiandien reglamentuoja LR Konstitucija, 38 str. 4 dalis, numatydama valstybinę funkciją – santuokos registravimą, kuri pagal LR savivaldos įstatymo 7 str. 1 dalį, yra pavesta vykdyti Civilinės metrikacijos skyriams. LR CK, didžiausia apimtimi reglamentuoja santuoką, suformuodamas ir pačią santuokos sampratą, santuokos sudarymo sąlygas, santuokos sudarymo etapus, bei santuokos registravimą civilinės būklės aktų registravimo kontekste. Tokiu būdu galima skirstyti šias kodekso nuostatas į materialiąsias - išreiškiančias asmens galėjimą sudaryti santuoką, ir procedūrinės – numatančias santuokos sudarymo tvarką ir formą. Taipogi, santuoką reglamentuoja ir Teisingumo ministro patvirtintos Civilinės metrikacijos taisyklės²⁵, nustatančios santuokos registravimo, įtraukimo į apskaitą procesus.

1.3.1 Santuokos samprata

Iš to ką spėjome apžvelgti, šiame skyriuje bandysime išsiaiškinti, kas per institutas yra santuoka. Atsižvelgiant į santuokos istorinę raidą, bei formų įvairovę, nagrinėsime teisės doktrinos bei Lietuvos teisės aktuose reglamentuotą santuokos sampratą. Šiuo atveju aktualu nustatyti ar santuoka tebėra konsensualinis sandoris, kaip kad senovės Romoje. Taip pat, idomus fenomenas, jog kanonų teisėje išliko iki šių dienų nuotolinės santuokos institutas, o įvedus Lietuvoje pasaulietinę (civilinę) santuoką, jos sudarymo formų įvairovė tapo siauresnė ir šio instituto nebeliko. Akivaizdu, kad sovietmečiu bažnyčią atskyrus nuo valstybės ir įvedus civilinę metrikaciją, civilinės apeigos buvo kopijuojamos nuo bažnyčios. Tiek ceremonijų dramaturgija, tiek ir visuose didžiausiuose Lietuvos miestuose kylantys „santuokų rūmai“ savo interjeru siekė atkartoti bažnytinius, sakralinius monumentus, pvz altorių²⁶. Tačiau teisinis santuokos reglamentavimas, santuokos sudarymo formų prasme, kanoniam neprilygo. Be to, sovietų valdžios buvo perimtas ne tik santuokos sakramentas (registravimas), bet ir krikšto sakramentas,

25 Civilinės metrikacijos taisyklės, 2006 m. gegužės 19 d. Nr. 1R-160

26 <http://www.15min.lt/naujiena/ziniosgyvai/istorija/naujuju-apeigu-dramaturgija-santuoku-ir-laidotuviu-rumai-sovietu-lietuvoje-582-397890> [žiūrėta 2014-04-24]

pakeistas civilinėmis apeigomis – vardynomis. Pastarosios jau gana ilgą laiką Lietuvoje nebepraktikuojamos. Todėl de facto šias apeigas galima laikyti savaime išnykusiomis. Gimimo registravimą civilinėje metrikacijoje šiuo metu galima būtų įvardinti, kaip techninę, biurokratinę procedūrą, kuomet naujagimio tėvai, privalo pristatyti reikiamus dokumentus į civilinės metrikacijos skyrių ir užrašyti vaikui išrinktą vardą. Tuomet yra įrašomas gimimo įrašas ir išduodamas gimimo liudijimas. Taip pat, pastebėtina, jog ši paslauga jau yra perkelta į „elektroninę erdvę“ ir vaiko gimimą jau galima įregistruoti pasinaudojant informacine sistema MEPIS²⁷. Tad ar ta pati lemtis nelaukia ir santuokos registravimo apeigų? O gal taip ir turėtų būti, nes norint sakralinių iškilnių, galima rinktis bažnytinę santuoką. Turbūt geriausiai į šiuos klausimus galėtų atsakyti tik laikas. Tačiau, jeigu santuoka savo prigimtimi yra dvišalis konsensualinis sandoris, tai ar ir neturėtų būti registruojama kaip sandoris? Kuo šis sandoris tuomet skiriasi nuo vedybų sutarties, kuri nustato turtines teises bei pareigas bei kuriai galioja bendros sutarčių teisės nuostatos (CK 6.154-6.161 str.) su visu iš to išplaukiančiu procesiniu lankstumu, t. y. tokią sutartį galima sudaryti per įgaliotus atstovus ar naudojantis IRT per tam tikslui skirtas informacines sistemas, jeigu tokios yra įdiegtos ir pan. Derėtų paminėti, kad kaip tik šiemet (nuo 2014 m. sausio 1 d.), savo tradicinę išraiškos formą pakeitė ir įgaliojimai, kuriuos fiziniai asmenys gali sudaryti informacinių technologijų priemonių pagalba²⁸ įregistruodami juos įgaliojimų registre.

Pirmą kartą santuokos samprata įstatymu reglamentuota tiksliai 2000-aisiais metais priėmus LR Civilinį kodeksą, o iki tol galiojusiamė Santuokos ir Šeimos kodekse, tokia samprata nebuvo pateikta.

LR CK 3.7 str. įtvirtinta tokia santuokos samprata - santuoka yra įstatymų nustatyta tvarka įformintas savanoriškas vyro ir moters *susitarimas* sukurti šeimos teisinius santykius.

Taip pat, prisiminkime LR Konstitucijos 38 str. 3 dalies nuostatą – Santuoka sudaroma laisvu vyro ir moters *sutarimu*.

27 https://mepis.vrm.lt/paslaugos/-/asset_publisher/jTv8/content/naujagimio-gimimo-registravimas?_101_INSTANCE_jTv8_entryDetailView=true&redirect=https%3A%2F%2Fmepis.vrm.lt%2Fpaslaugos%3Fp_p_id%3D101_INSTANCE_jTv8%26p_p_lifecycle%3D0%26p_p_state%3Dnormal%26p_p_mode%3Dview%26p_p_col_id%3Dcolumn-1%26p_p_col_pos%3D1%26p_p_col_count%3D2 [žiūrėta 2014-03-17]

28 <https://igaliojimai.lt/> [žiūrėta 2014-04-24]

Taigi, šiais apibrėžimais apibūdinta santuoka – kaip tinkamai įformintas dvišalis, skirtingos lyties asmenų, laisvas *susitarimas* sukurti šeimos teisinius santykius. Pagal Lietuvių kalbos žodyną²⁹ dviejų ar daugiau asmenų *susitarimas* dėl ko nors yra – *sutartis* (susitariamasis aktas, dokumentas). Jeigu pažvelgtume į tame pačiame kodekse 6.154 str. išdėstytą sutarties sąvoką, pastebėsime labai daug panašumų.

Sutartis – tai dviejų ar daugiau asmenų *susitarimas* sukurti, pakeisti ar nutraukti civilinius teisinius santykius, kai vienas ar keli asmenys įsipareigoja kitam asmeniui ar asmenims atlikti tam tikrus veiksmus, o pastarieji įgyja reikalavimo teisę. Taigi, pagrindinis sutarties, kaip ir santuokos požymis yra šalių *susitarimas*. Todėl reikia, kad sutartį sudarančių asmenų išreikšta valia būtų suderinta tarpusavyje, ir siektų bendrų tikslų. Santuokos atveju, šalių valia turi būti tarpusavyje suderinta ir laisvanoriška, bei siekti sukurti šeimos teisinius santykius.

Kaip žinome, sutartis – yra labiausiai paplitusi sandorių rūšis. Tačiau ne visi sandoriai yra sutartys, bet visos sutartys – yra sandoriai. Sutartimi vadinami tik tie sandoriai, kuriems sudaryti reikia daugiau nei vieno asmens valios, taigi, dvišaliai sandoriai yra sutartys, o vienašaliai – ne.

Stebėtinai panašūs ir šių nagrinėjamų sutarčių pripažinimo negaliojančiais institutai. Santuokos atveju LR CK 3.39 str. santuoka, sudaryta tik dėl akių, neturint tikslo sukurti šeimos teisinius santykius, gali būti pripažinta negaliojančia pagal vieno iš sutuoktinių arba prokuroro ieškinį. Tariamo sandorio atveju (LR CK 1.86 str.) - tik dėl akių (neketinant sukurti teisių pasekmių) sudarytas sandoris negalioja. Taip pat, pastebėtina, kad abi sutarčių rūšys, turi viešojo intereso apsaugos elementus. Santuokos atveju, ją pripažinti negaliojančia gali prokuroras, sandorio atveju (LR CK 1.81 str. 1 d.) - viešajai tvarkai ar gerai moralei prieštaraujantis sandoris yra niekinis ir negaliojantis.

Taip pat, tiek sandorių galiojimui, tiek ir reikalavimai santuokai siejami su tam tikrų sąlygų visuma. Šių sandorių turinys turi atitikti įstatymuose nurodytus reikalavimus keliamus asmenų veiksniumi ir teisnumui, šalių valios išraiškai bei sandorių formai.

Tačiau kiekvienas įstatyme numatytas sandoris yra skirtas tam tikram tipiniam teisiniam tikslui tenkinti. Teisinę reikšmę turi tikrai tiesioginis teisinis tikslas, kurio siekia šalys, sudarydamos

29 Lietuvių kalbos žodynas (t. I–XX, 1941–2002): elektroninis variantas/redaktorių kolegija: Gertrūda Naktinienė (vyr. redaktorė), Jonas Paulauskas, Ritutė Petrokienė, Vytautas Vitkauskas, Jolanta Zabarskaitė. – Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005 (atnaujinta versija, 2008). – www.lkz.lt žodis – *sutartis* [žiūrėta 2014-03-17]

sandorį, vadinamas sandorio pagrindu. Pažymėtina, kad nuo šio teisinio tikslo ir priklauso sandorio teisinė prigimtis.

Todėl santuokos atveju, matome, jog šio sandorio pagrindą sudaro šalių siekis sukurti šeimos teisinius santykius, t. y. šeimą. Įstatymas numato, kad santuoką sudarę asmenys, įgyja naują teisinį statusą – jie tampa sutuoktiniai, tuo įgydami turtines ir asmenines neturtines teises ir pareigas, kurios yra būdingos tik sutuoktiniams.³⁰ Taigi, galime teigti, kad santuoka – tai tinkamai įformintas, savanoriškas, dvišalis, skirtingos lyties asmenų *sandoris*, kuriuo sukuriama šeima, bei iš kurios subjektams kyla turtinės ir asmeninės neturtinės teisės ir pareigos.

Įstatymo reglamentuoti *turtiniai* santykiai šeimoje apima: turto valdymą, naudojimą, disponavimą tiek asmenine tiek bendrąja jungtine nuosavybe, taip pat turtiniai santykiai dėl materialinio išlaikymo teikimo, tiek esant santuokoje tiek ir ją nutraukus, ar nustačius separaciją, taip pat turtiniai tėvų ir vaikų, bei kitų šeimos narių santykiai dėl materialinio išlaikymo teikimo įstatymo numatytais pagrindais ir sąlygom.

Įstatymo reglamentuoti *neturtiniai* santykiai šeimoje: tai tokie santykiai, kurie nepamatuojami ekonomine išraiška, pvz. laisvė pasirinkti sudaryti santuoką ar ją nutraukti, rinktis sutuoktinio pavardę, spręsti tėvystės bei motinystės klausimus, vaikų auklėjimo ir bendravimo su jais klausimus.

Nors šeimos turtiniai, bei asmeniniai neturtiniai teisiniai santykiai reglamentuoti įstatymo (daugiausia LR CK 3 knygoje), tačiau vien teisinio požiūrio į šį visuomeninį reiškinių manytume jog nepakanka. Tai daug įvairiapusiškesnis reiškinys, apimantis taip pat ir moralinius, kultūrinius, religinius, socialinius, psichologinius bei kitus aspektus.

Dėl to santuoka yra specifinė civilinė sutartis, kurią nuo kitų sutarčių skiria ne tik jos sudarymo tvarka bei sąlygos, bet ir jos specifinis pagrindas – šeimos teisiniai santykiai.

Teisės doktrinoje egzistuoja keletas teorijų, atskleidžiančių santuokos prigimtį³¹, tai:

1. Santuokos kaip sutarties;

30 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė.- Justitia: Vilnius, 2002. p. 42

31 Антокольская М.В. Семейное право. – Москва: Юрист, 2001

2. Santuokos kaip sakramento;

3. Santuokos kaip specialaus (*sui generis*) instituto.

Santuokos kaip sutarties teorijos ištakos kildinamos iš senovės Romos, kaip ir minėta anksčiau, santuoka tuomet buvo laikoma civiline sutartimi (konsensualiniu sandoriu), reglamentuojančiu tikrai civilinius sutuoktinių santykius ir nereglamentuojantys jokių religinių bei moralinių šeiminių santykių aspektų. Šios teorijos kritikai motyvuoja tuo, kad sutartys visada yra sudaromos, siekiant tam tikrų konkrečių tikslų ir pasibaigia juos pasiekus. Tuo tarpu santuoka yra sudaroma neribotam laikui, visam gyvenimui. Sutuoktiniai sudarydami šią sutartį siekia sukurti šeiminius santykius, nenumatydami jokių konkrečių tikslų, su kurių pasiekimu galėtų būti siejamas santuokos pasibaigimas. Todėl santuokos sutapatinimas su įprasta civiline sutartimi, autorių nuomone būtų neteisingas. Pastebėtina, jog LR CK pripažįsta būtent šią, Romėniškosios kilmės santuokos doktriną, LR CK 3.7 str. komentaras teigia, kad šio straipsnio, santuokos apibrėžimas įtvirtina santuokos kaip *sui generis sutarties*, susitarimo (*consensus facit nuptias*) doktriną.

Santuokos kaip sakramento sąvoką reglamentuoja bažnytinė kanonų teisė. Kanonų teisės kodekso VII skyrius, skirtas santuokai, suteikia jai aukštesnę nei sutarties galią, apibūdindamas ją dieviškuoju sakramentu – santuokinei sutarčiai, kuria vyras ir moteris tarpusavyje sudaro visą gyvenimą trunkantį bendravimą, savo prigimtimi skirtą sutuoktinių gerovei bei palikuonių gimdymui ir auklėjimui, pakrikštytųjų atžvilgiu Viešpats Kristus suteikė sakramento kilnumą. Dėl šios priežasties tarp pakrikštytųjų negali būti galiojančios santuokinės sutarties, kuri tuo pat metu nebūtų sakramentu (1055 kan.). Kaip matyti, ši doktrina grindžiama dvasiniais, religiniais aspektais, kurie pateikiami kaip priešprieša teisei.

Galiausiai, santuokos kaip specifinio (*sui generis*) instituto teorija, santuoką laiko įvairialypiu objektu, apimančiu ne tik teisinius, bet ir moralinius, etinius aspektus, bei išreiškianti poreikį juos reguliuoti teisės normomis. Tačiau, būtent dėl to ši doktrina kritikuotina, kadangi teisė negali apimti, visų etinių, moralinių, dvasinių, bei kitų itin intymių santykių tarp asmenų, kadangi, taip būtų pažeidžiamas asmenų privatumas, nesikišimo į šeimyninį gyvenimą principas, bei kitos žmogaus teisės.

Yra nuomonių, kad santuoka – tai trišalis susitarimas, kuriame valstybė turi savitą, viešąjį interesą ir dėl šios priežasties yra nustatytos teisinės taisyklės, reguliuojančios santuokos sudarymą ir jos pasibaigimą, todėl tik jas atitinkanti santuoka bus teisėta ir pripažinta valstybės³².

1.3.2 Santuokos materialinės teisės normos

Taigi, pagal aukščiau pateiktą santuokos apibrėžimą, kuriame teigiama, jog santuoka – tai trišalis įsipareigojimas, todėl tam, kad tokį įsipareigojimą pripažintų bei prisiimtų valstybė, santuokinė sutartis privalo būti sudaryta laikantis santuoką reglamentuojančių materialinės, bei procedūrinės teisės normų. Kadangi, santuokos sudarymo sąlygas esame šiek tiek apžvelgę istorinėje perspektyvoje, lygindami senovės Romos su šiandieninėmis, taip pat nagrinėsime šių sąlygų įgyvendinimo perspektyvą elektroninėje erdvėje, todėl šias teisės normas apžvelgsime tik atskleidžiant jų pagrindinius ir svarbiausius bruožus.

Teisės literatūroje santuokos sudarymo sąlygos yra skirstomos į materialias, reiškiančias galėjimą sudaryti santuoką, ir procedūrinės, reglamentuojančias santuokos sudarymo tvarką bei formą³³. Nors LR CK šių teisės normų taip neįvardina, tačiau trečiosios knygos antrasis skirsnis pavadintas „Santuokos sudarymo sąlygos“, nusako materialinius santuokos sudarymo reikalavimus. Vieni šių reikalavimų yra įtvirtinti kaip pozityvios santuokos sudarymo sąlygos, kiti – kaip negatyvios. Taip pat, šeimos teisėje galioja santuokos teisėtumo, jos galiojimo prezumpcija, kurią galima nuginčyti tikta teismine tvarka, įrodžius, kad yra pažeista nors viena iš LR CK numatytų santuokos sudarymo sąlygų. Materialiosios teisės normos reglamentuojančios santuokos sudarymą yra įtvirtintos LR CK antrajam skirsnyje:

Draudimas tuoktis tos pačios lyties asmenims. Pastebėtina, kad skirtingos asmenų lyties reikalavimas reglamentuotas LR CK 3.12 str., skirtas ne tik santuokai, tačiau ir registruotai partnerystei (3.229 str.). Šis reikalavimas grindžiamas moralinėmis, tradicinėmis pažiūromis į šeimą, kurios viena iš pagrindinių funkcijų laikoma – reprodukcine³⁴. Šiuo metu, Europos Sąjungos

32 Standley K. Family law, Macmillan, 4th Ed., 2004 m.

33 „Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas: pirmieji dešimt galiojimo metų“ Mokslo studija, Vilnius 2013 m. P. 402-403

34 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė.- Justitia: Vilnius, 2002. p. 48

teritorijoje tos pačios lyties asmenų santuoka įteisinta Belgijoje, Danijoje, Ispanijoje, Nyderlanduose, Portugalijoje, Prancūzijoje ir Švedijoje³⁵, tačiau pastaruoju metu masinės informacijos priemonėse atsispindi ypač daug iniciatyvų, įteisinti tokias santuokas įvairiose pasaulio šalyse. Netgi tokia, ypatingai tradicijas puoselėjanti šalis kaip Anglija, taip pat buvo priversta įteisinti tokias santuokas.

Taigi, minėta norma LR CK yra įtvirtinta kaip imperatyvas ir nustato tam tikrą viešosios tvarkos elementą, pagal kurį, tos pačios lyties asmenys Lietuvoje negali sudaryti santuokos bei partnerystės, ar tokios sąjungos sudarytos užsienio valstybėse, Lietuvoje nebus pripažįstamos, nes tai prieštarauja įstatymų įtvirtintai viešajai tvarkai.

Taip pat, pastebėtina, kad asmens lytis, kaip biologinis kriterijus yra nustatomas jam gimstant, bei įrašomas į asmens dokumentus ir kaip vienas iš asmens duomenų, kaupiamas valstybės registruose. Todėl asmenims sudarant santuoką (įrašant santuokos įrašą bei išduodant liudijimą), asmens lytis yra įrašoma iš asmens dokumentų. Teisės aktai nenumato jokių kitokių asmens lyties nustatymo procedūrų ar priemonių, prieš registruojant santuoką. Dėl to iš esmės, asmenims, medicininio būdu pakeitusiems lytį, nesuteikiamas pagrindas registruoti santuoką su tos pačios lyties, kurios jis buvo gimdamas asmeniu. Pastebėtina, kad Europos Žmogaus Teisių Teismas (EŽTT) savo sprendimais formuoja kitokią praktiką, bei byloje L prieš Lietuvą³⁶ teismas pripažino Lietuvos valstybę pažeidus Europos žmogaus teisių Konvencijos 8 str. - teisę į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą.

Santuokos savanoriškumas. Įtvirtintas LR CK 3.13 str. nustato, kad santuoka sudaroma tikrai laisva valia ir bet koks grasinimas, prievarta, apgaulė ar kitokie valios trūkumai yra pagrindas santuoką pripažinti negaliojančia. Ši sąlyga grindžiama asmens laisvės principu, įtvirtintu LR Konstitucijoje 20 ir 38 str., taip pat tokiose tarptautinėse Konvencijose, kaip Konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims³⁷. Taip pat visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje³⁸. Taigi, šiuose teisės aktuose suformuoto teisės principo, kaip santuokos sudarymo sąlygos esmė - laisva valia, kuri suprantama kaip asmens vidinė motyvacija bei jos išraiškos forma. LR CK 3.13

35 http://europa.eu/youreurope/citizens/family/couple/marriage/index_lt.htm [žiūrėta 2014-03-20]

36 <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-82243> [žiūrėta 2014-03-20]

37 Konvencija „Dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims“.

38 Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 2000.

str. 2 dalis pateikia nebaigtinį sąrašą veiku, dėl kurių asmens vidinė valia, gali nesutapti su jos išraiškos forma. Šio principo apsaugai numatytas teisinis „saugiklis“ įtvirtintas LR CK 3.38 str. 4 dalyje numato, kad santuoka, sudaryta pažeidžiant šio kodekso 3.13 straipsnyje nustatytą santuokos sudarymo sąlygą, gali būti pripažinta negaliojančia pagal sutuoktinio, neišreiškusio savo tikrosios valios, arba prokuroro ieškinį. Jeigu sutuoktinis, neišreiškęs savo tikrosios valios, yra nepilnametis, ieškinį gali pareikšti jo tėvai, globėjai, rūpintojai arba valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija. Pastebėtinas ir prokuroro dalyvavimas šiame procese, kaip viešosios tvarkos apsaugos garanto, kadangi santuokos savanoriškumas grindžiamas žmogaus teisių apsaugos būtinumu. LR CK trečiosios knygos komentaras, teigia, kad Lietuvos įstatymo leidėjas LR CK 3.18 ir 3.299 str. reikalaujamas, kad būsimi sutuoktiniai asmeniškai paduotų prašymą sudaryti santuokai, taip pat asmeniškai dalyvauti registruojant santuoką, (LR CK 3.303 str.) stengiasi užtikrinti šio principo įgyvendinimą. LR CK 303 str. 2 dalis, įpareigoja Civilinės metrikacijos įstaigos pareigūną patikrinti ar yra įvykdytos LR CK numatytos santuokos sąlygos, tačiau žmogaus vidinės valios patikra, kažin ar yra įgyvendinama, todėl, abejotina ar ši sunkiai atskleidžiama sąlyga galėtų būti priežastis, atsisakyti registruoti santuoką.

Santuokinis amžius. LR CK 3.14 str. 1 dalis yra bendroji teisės norma, nustatanti bendrą taisyklę, kad santuokinis amžius yra 18 metų. Kitos šio straipsnio dalyse įtvirtintos normos yra specialios ir numato išimtis. Abiems sutuoktiniams, skirtingai nei senovės Romoje, nustatytas santuokinis amžius yra vienodas. Santuokinis amžius, siejamas su pilnametyste ne tik dėl moralinių ir medicininių priežasčių, bet ir dėl teisinių. Pagal LR CK 2.5 str. 1 dalį fizinio asmens civilinis veiksnumas atsiranda tikta sulaukus 18 metų. Tad įstatymo nustatytas tikta minimalus santuokinis amžius, jokie kiti amžiaus cenzai, santuokai nenumatyti. Specialiosios šio straipsnio normos numato tvarką bei priežastis, kurios leidžia santuokinį amžių sumažinti. Tokiu atveju, nepilnametis, ketinantis sudaryti santuoką, Civilinės metrikacijos įstaigai privalo pateikti galiojantį teismo sprendimą. Pastebėtina, kad kažkodėl įstatymo leidėjas LR CK 3.300 str. nurodydamas dokumentus, pateikiamus kartu su prašymu santuokai registruoti, ištuoktų asmenų, bei užsienio piliečių nepamiršta, o apie emancipuotuosius su teismo sprendimais neužsimena. Tokiu būdu nenustatomas momentas, kada tokį teismo sprendimą reikia pristatyti.

Veiksnumas. LR CK 3.15 str. numato, kad asmuo, įsiteisėjusiu teismo sprendimu pripažintas neveiksniu, negali sudaryti santuokos, o jeigu iškelta byla, dėl tokio pripažinimo, santuokos registracija atidedama iki teismo bus nustatyta. Asmuo pagal LR CK 2.10 str. nustatytas neveiksniu,

negali išreikšti savo valios, todėl jo sudaryta santuoka prieštarautų santuokos savanoriškumo principui. Toks teismo sprendimas turi būti priimtas ir įsiteisėjęs. Asmenų pripažintų ribotai veiksniais pagal LR CK 2.11 str. teisė sudaryti santuoką nėra ribojama. Pažymėtina, kad nuo 2011 metų sausio 1 dienos pradėjo veikti - Neveiksnių ir ribotai veiksniių asmenų registras, kurio tvarkytojas – Centrinė hipotekos įstaiga, o valdytojas – Teisingumo ministerija. Registro duomenų teikėjai – LR teismai. Duomenys iš šio registro teikiami atlygintinai, pagal iš anksto pasirašytas duomenų teikimo sutartis.

Draudimas pažeisti monogamijos principą. Ši LR CK 3.16 str. santuokos sąlyga išreiškia draudimą, tuo pat metu sudaryti kelias santuokas. Tai yra atspindi mūsų jau aptartą, serijinės monogamijos principą, kuris reiškia, jog tuo pat metu asmuo gali turėti tik tai vieną galiojančią santuoką (vieną teisėtą sutuoktinį), tačiau įstatymo nėra draudžiama ją tinkamai nutraukus, arba santuokai pasibaigus, sudaryti naujos santuokos. Iš esmės ši sąlyga galioja tik tiems asmenims, kurie santuoką sudaro ne pirmą kartą. Šie asmenys, norėdami įregistruoti naują santuoką, Civilinės metrikacijos įstaigai privalo pateikti ištuokos liudijimą, kaip tinkamai nutrauktos santuokos įrodymą, arba buvusio sutuoktinio mirties liudijimą, kaip įrodymą, kad santuoka yra pasibaigusi.

Draudimas tuoktis artimiems giminaičiams. Ši LR CK 3.17 str. sąlyga, kurioje nurodyti asmenys laikytini artimais giminaičiais, bei numatytas draudimas jų santuokai, nustatytas vadovaujantis tiek moraliniais, tiek ir mediciniais kriterijais. Įtėvių ir įvaikių tarpusavio santuokos draudžiamos moraliniais sumetimais. Šis draudimas grindžiamas kraujo giminystės faktu, nesvarbu ar šis juridiskai įtvirtintas ar ne, todėl teisiškai neįforminta, kraujo giminystė taip pat yra kliūtis sudaryti santuoką. Todėl iškyla klausimas, kaip tokį giminystės ryšį, kurio nesieja jokia juridinė forma įmanoma nustatyti, kaip to reikalauja įstatymas pvz. 3.303 str. 2 dalyje iš Civilinės metrikacijos pareigūno. Iš kitos pusės, įtėvių su įvaikiais kraujo giminystė nesieja, tačiau tėviai laikomi vaiko tėvais, pagal LR CK 3.227 str. 2 dalį, o pagal LR CK 3.17 str. tėvams su vaikais tuoktis draudžiama.

1.3.3 Santuokos procedūrinės teisės normos

Šioje potemėje nagrinėsime civilinės santuokos sudarymo formos ypatybes, kadangi bažnytinės (konfesinės) santuokos sudaromos pagal kanonų teisės taisykles (LR CK 3.24 str.) o vėliau nustatyta tvarka yra įtraukiamos į oficialią apskaitą. Todėl toliau šios potemės kontekste minimą santuoką, laikysime - civilinę santuoką, kurios sudarymo tvarką reglamentuoja LR CK ir kiti teisės aktai. Taigi santuokos sudarymo procedūrinės sąlygos reglamentuotos LR CK 3.18-3.25 str. ir 3.298-3.304 str. Pastebėtina, kad šia, ypatinga, t. y. nebūdinga kitų civilinių sutarčių sudarymui procedūra, įstatymo leidėjas stengiasi kuo veiksmingiau užtikrinti materialinių santuokos sudarymo sąlygų įgyvendinimą. Santuokos sudarymo procedūra, galima būtų suskirstyti į šias stadijas:

1. Prašymo santuokai įregistruoti padavimo;
2. Santuokos registravimo laiko nustatymo;
3. Prašymo įregistruoti santuoką viešo paskelbimo;
4. Santuokos įregistravimo.

Taigi, pagal šiuo metu, mūsų šalyje galiojančias santuokos procedūrinės teisės normas, asmenys ketinantys įregistruoti civilinę santuoką privalo kreiptis asmeniškai, pagal vieno iš sutuoktinių, ar jų tėvų deklaruotos gyvenamosios vietos civilinės metrikacijos įstaigą, arba į LR konsulatą. Čia *pateikiamas Teisingumo ministro patvirtintos formos prašymas*³⁹, kuriuo būsimi sutuoktiniai patvirtina, kad kliūčių santuokai sudaryti nėra, t. y. santuokos materialiosios sąlygos numatytos LR CK 3.12-3.17 str. yra įvykdytos. Taip pat su prašymu pateikiami LR CK 3.300 str. reikalaujami dokumentai, kurių būtinumas grindžiamas tuo, jog civilinės metrikacijos įstaigų darbuotojai, pagal pateiktus asmens dokumentus, privalo įsitikinti asmens tapatybe, patikrinti įrašytą amžių, lytį ir kitus duomenis, kurie reikalingi nustatant ar įvykdytos materialinės santuokos sudarymo sąlygos. Pareiškėjų asmeniškasis dalyvavimas, bei rašytinė prašymo forma, padeda įsitikinti pareiškėjų savanoriškumu, tačiau LR CK 3.299 str. komentaras teigia, jog šis reikalavimas nėra absoliutus, nes jeigu toks būtų, jis varžytų žmogaus teises. Todėl asmenys, negalintys atvykti

39 LR teisingumo ministro įsakymas 2008 m. liepos 22 d „dėl civilinės būklės aktų įrašų ir kitų dokumentų formų patvirtinimo“ Nr. 1R-293

asmeniškai dėl ligos, ar įkalinimo gali pasirašyti prašymą, parašą patvirtinant notarui, ligoninės gydytojui, ar pataisos įstaigos vadovui. Tokiu atveju prašymas santuokai pateikiamas vieno iš sutuoktinių. Jeigu atvykti negali abu sutuoktiniai, tokios numatytos situacijos įstatymo komentaras nenumato. Todėl manytina, kad tokiu atveju teisė į santuoka liktų neįgyvendinta.

Taip pat įstatymo leidėjas numato galimybę ketinantiems susituokti asmenims patikrinti sveikatą (LR CK 3.21 str.), bei iki santuokos registravimo pristatyti į civilinės metrikacijos skyrių, sveikatos būklę nurodantį, patvirtintos formos dokumentą. Nors toks reikalavimas nėra imperatyvus, ir sveikatos būklė nesudaro atskiros materialinės santuokos sudarymo sąlygos, tačiau įstatymas įtvirtina tokį „saugiklį“, jog vieno iš norinčių tuoktis nepranešimas, kitam, kad serga AIDS arba venerine liga – yra pagrindas santuoką pripažinti negaliojančia.

Santuokos registravimo laikui įstatymas numato vieno mėnesio terminą nuo prašymo įregistruoti santuoką pateikimo dienos. Šis terminas, anot įstatymo komentaro nustatytas tam, kad norintieji susituokti galėtų gerai apgalvoti santuokos sudarymo svarbą. Taip pat įstatyme numatytos išimties, kuomet šis terminas gali būti sutrumpintas iki dviejų savaitių. Svarbios priežastys santuokos terminui sutrumpinti išvardintos Civilinės metrikacijos taisyklėse, t. y. nėštumas, sunki liga, vaiko gimimas, jūreivio išplaukimas į jūrą ar kario išvykimas į oficialią karinę misiją užsienyje ilgesniam kaip 3 mėnesių laikui, asmens išvykimas į diplomatinę tarnybą, tokiu atveju turi būti pateiktas atitinkamos institucijos išduotas dokumentas, patvirtinantis šią priežastį. Taigi, asmenys, pasirinktą santuokos registravimo datą, atitinkamai su LR CK 3.301 str. įtvirtintu terminu, bei santuokos sudarymo laiką (kurią valandą bus registruojama santuoka), atitinkamai su Civilinės metrikacijos įstaigos darbo laiku ar iškilmingų santuokų registravimo grafiku nustato santuokos registravimo datą bei laiką.

Sekantis veiksmas pagal suformuotas santuokos registravimo stadijas yra LR CK 302 str. įtvirtintas *prašymo registruoti santuoką viešas paskelbimas*. Likus ne mažiau kaip dviem savaitėm iki santuokos, Civilinės metrikacijos įstaigoje yra paviešinami ketinančių susituokti asmenų vardai, pavardės, gimimo datos bei būsimos santuokos registravimo data. Šis procesas reikalingas tam, kad suinteresuoti asmenys galėtų pasinaudoti LR CK 3.22 str. numatyta galimybe, pareikšti esant kliūčių sudaryti santuoką. Pastebėtina, jog šis įstatymo reikalavimas, paviešinti būsimą santuoką vykdomas ne masinio informavimo priemonėmis, nors to daryti įstatymas nedraudžia.

Galiausiai, *santuokos registravimas*. Santuoka pagal LR CK 3.303 str. registruojama dalyvaujant ketinantiems susituokti asmenims bei dviem liudininkams. Santuoką registruojantis Civilinės metrikacijos pareigūnas, dar kartą įsitikina, kad yra įvykdytos materialinės santuokos sudarymo sąlygos, tuomet įrašo santuokos sudarymo įrašą, bei išduoda santuokos liudijimą. Atkreiptinas dėmesys, kad iškilmių ceremonijų nei kodeksas nei Civilinės metrikacijos taisyklės nereglamentuoja. Civilinės metrikacijos taisyklių 66 str. numato, kad santuoka registruojama iškilmingai, kai to pageidauja susituokiantieji. Iškilmingo santuokos registravimo patalpoje privalo būti Lietuvos Respublikos herbas ir valstybės vėliava, turi skambėti iškilminga muzika. Ceremonijoje dalyvaujantys civilinės metrikacijos įstaigos darbuotojai turi būti iškilmingai apsirengę. Šis taisyklių straipsnis skamba panašiai, kaip ir 27 str. numatantis iškilmingą gimimo registravimą - vaiko tėvams pageidaujant, civilinės metrikacijos įstaiga turi sukurti iškilmingą gimimo registravimo aplinką, tačiau pastebėtina, kad anksčiau egzistavęs Vardynų institutas jau senokai nebepraktikuojamas, ir iškilmių registruojant vaiko gimimą civilinės metrikacijos įstaigose tikriausiai nebe pasitaiko. Taip pat derėtų pastebėti LR CK 3.303 str. 4 dalis numatanti sutuoktinio įrašymą į asmenų pasus ar kitus asmens tapatybę patvirtinančius dokumentus yra senai nebevykdoma. Santuokos registravimui svarbi LR CK norma yra 3.298 nustatanti santuokos registravimo vietą. Šiuo straipsniu įstatymo leidėjas iš esmės numato dvi santuokos registravimui skirtas vietas, tai civilinės metrikacijos įstaiga ir konsulinė įstaiga. Ši norma nenumato jokių išlygų santuokai registruoti kitose vietose, tačiau de facto santuokos registruojamos sunkių ligonių namuose, ar ligoninėse, įkalnimo įstaigose, taip pat savivaldybių tarybų patvirtintose reprezentacinėse santuokų sudarymo vietose, taipogi norinčiųjų susituokti pasirinktoje vietoje, jei tai neprieštarauja viešajai tvarkai ir gerai moralei, nekelia pavojaus gyvybei ar sveikatai. Todėl žvelgiant į šią kodekso normą ir realiai susiklosčiusius visuomenės santykius, galima išvelgti įstatymo koliziją.

Apibendrinant derėtų pastebėti, kad kai kurios LR CK reglamentuotos teisės normos, dėl pasikeitusių visuomeninių santykių sudarant santuoką nebeteko savo aktualumo (pvz. sutuoktinio duomenų įrašymas į asmens tapatybės dokumentus) arba turėtų būti papildytos (pvz. santuokos sudarymo vietos). Taip pat išsiaiškinome, kad santuoka susideda iš dviejų juridinių faktų – susitarimo, bei jo įforminimo.

2. E-SANTUOKOS ĮGYVENDINIMO LIETUVOJE PERSPEKTYVOS

2.1 E-santuokos koncepcija

Pastaruoju metu ypatingai spartus, bei pakankamai sudėtingas informacinės visuomenės kūrimo procesas, daro įtaką ne tik mūsų šalies gyventojų kasdieninei veiklai, bet ir visos valstybės gyvenimui. Informacinės visuomenės plėtra skverbiasi į visas pagrindines visuomenės - politinio, ekonominio, kultūrinio bei socialinio gyvenimo sritis, pakeisdama iki tol įprastus veiklos būdus naujais. Tokiu būdu naujais veiklos būdais veikia ir viešojo administravimo institucijos, šalies komercinės įmonės, bei paprasti piliečiai. Taip pat naujais veiklos metodais, bei naujai formuojama teisės doktrina įtakojami ir tokios giliai istorines šaknis turintys, ir valstybės, bei visuomenės pagrindą sudarantys institutai, kaip, vis dar santuokos pagrindu kuriama šeima.

Nors viešųjų paslaugų teikimo nuotoliniais būdais, bei e-valdžios koncepciją pradėta įgyvendinti Lietuvoje jau ganėtinai senai, tokiais teisės aktais kaip „Elektroninės valdžios koncepcija“⁴⁰, o santuokos registravimas, VRM ministro⁴¹ minimas dar 2004 metais, kaip rekomenduotinas įtraukti į visuotinį viešųjų paslaugų „skaitmenizavimo procesą“, taip pat ES iniciatyvos e-valdžios įgyvendinimo klausimais pastebėtinos dar anksčiau, tačiau santuokos registravimo procesas iki šiol išlieka nepakitęs. ES valstybės narės, visos stengiasi realizuoti valstybės valdymą, bei viešųjų paslaugų teikimą elektroninėje erdvėje, kurdamos savito modelio e-valdžią. Tačiau, netgi tos ES šalys, kurios turi galiojantį „nuotolinės santuokos“ institutą, išreikštą per įgaliotuosius asmenis, santuokos registravimo informacinėmis ryšio technologijomis (IRT) iki šiol nepastebėtas. Galimai, nepakankamas šio proceso mokslinis ištirtumas.

Todėl šiame skyriuje analizuosime, kokia e-santuokos registravimo proceso koncepcija geriausiai užtikrintų materialiujų santuokos sąlygų įgyvendinimą, išlaikant visus įmanomus procesinius bei teisinius „saugiklius“ ir siekiant šios paslaugos įgyvendinimo aukščiausiu įmanomu teikimo internetu brandos lygiu.

40 LRV 2002 m. gruodžio 31 d. Nr. 2115 „Dėl elektroninės valdžios koncepcijos patvirtinimo“

41 LR VRM ministro 2004 m. balandžio 30 d. Nr. 1V-148 įsakymas „Dėl pavyzdinio Savivaldybių institucijų ir įstaigų teiktinų naudojant skaitmenines technologijas viešųjų paslaugų sąrašo tvirtinimo“, 1.5 str.

Lietuvoje valstybinės institucijos, atsakingos už elektroninės valdžios funkcijų įgyvendinimą, deklaruoja siekį⁴², kad viešosios paslaugos, kurias administruoja valstybės ir savivaldybių institucijos bei įstaigos, administracinės paslaugos būtų teikiamos, naudojant modernias IRT aukščiausiu įmanomu viešųjų ir administracinių paslaugų perkėlimo į internetą brandos lygiu, ypač daug dėmesio skiriant aukštu sąveikumo lygiu pasižyminčioms, su Europos Sąjungos piliečių ir verslo subjektų mobilumu susijusioms paslaugoms. Teigiama, kad šios paslaugos yra reikalingos Lietuvos gyventojams, kadangi jos kuria didžiausią pridėtinę vertę bei turi ekonominį ir antikorupcinį poveikį.

Svarbu paminėti, kad bet kokios viešojo administravimo paslaugos, perkėlimui į elektroninę terpę bei sėkmingam jos funkcionavimui reikalingi šie komponentai:

1. Infrastruktūra, kurią įvardinčiau kaip techninių bei programinių priemonių visumą, taip pat e-paslaugos teikime dalyvaujančius žmogiškuosius išteklius, reikalingus viešajai paslaugai teikti panaudojant IRT;
2. Teisinis reguliavimas, užtikrinantis tinkamą paslaugos vykdymą;
3. Paslaugos gavėjai, šiuo atveju visuomenė, kuri, turi būti informuota apie teikiamą elektroninę paslaugą, bei turėti prieigą prie jos (kompiuterį, internetą bei atitinkamus gebėjimus ir pan.).

Tad mūsų nagrinėjamoje srityje, didelis žingsnis link e-santuokos jau yra padarytas sukuriant Metrikacijos paslaugų informacinę sistemą (MEPIS). Šios paslaugos užsakovas buvo Gyventojų registro tarnyba, kuri, įgyvendindama projektą „Civilinės būklės aktų įrašų registravimo, liudijimų išdavimo elektroninės paslaugos“, kuriam pagal Ekonomikos augimo veiksmų programos 3 prioriteto „Informacinė visuomenė visiems“ įgyvendinimo priemonę „Elektroninės valdžios paslaugos“ finansinę paramą suteikė Europos regioninės plėtros fondas. Projekto įgyvendinimas truko 30 mėnesių (nuo 2009 m. birželio mėn. iki 2011 m. lapkričio mėn.) o bendra projekto vertė siekė beveik 4 milijonus litų⁴³. Taigi, ši sistema įkūnijo platformą 19-ai teikiamų civilinės

42 BGI Conculting „Pagrindinių viešųjų paslaugų, teikiamų informacinėmis technologijomis, esamos būklės analizė 2009 m.

43 https://mepis.vrm.lt/naujienos/-/asset_publisher/mb1N/blog/populiareja-civilines-metrikacijos-istaigu-elektronines-paslaugos?_101_INSTANCE_mb1N_blogPageWiewParam=true&redirect=https%3A%2F%2Fmepis.vrm.lt%2Fnuajienos%3Fp_p_id%3D101_INSTANCE_mb1N%26p_p_lifecycle%3D0%26p_p_state%3Dnormal%26p_p_mode%3Dview%26p_p_col_id%3Dcolumn-1%26p_p_col_pos%3D1%26p_p_col_count%3D2 [žiūrėta 2014-03-26].

metrikacijos paslaugų, kurias užsakyti galima teikiant prašymą elektroniniu būdu. Tačiau, konkrečiai nagrinėjama paslauga „įregistruoti santuoką“ šiuo metu yra neįgyvendinama netgi pirminėje savo stadijoje, t. y. prašymo santuokai sudaryti pateikime. Tam kliūtimi įvardijamas teisinio reguliavimo barjeras įtvirtintas LR CK 3.299 str. 1 dalyje, jog norintys susituokti asmenys *asmeniškai* paduoda nustatytos formos prašymą. Sistema suteikia galimybę elektroniniu būdu užpildyti prašymą tikrai patikrinti duomenis, reikalingus įregistruoti santuokai.

Todėl galima būtų teigti, jog infrastruktūros pagrindas egzistuoja, kuris taip pat gali būti lengvai plečiamas, apimant didesnę dalį e-paslaugų teikimo etapų, kuriant naujus sistemos modulius. Kaip įrodymas tam, visai neseniai įgyvendintas vaiko gimimo įregistravimas Vilniaus miesto civilinės metrikacijos skyriuje, panaudojant elektroninį vaiko gimimo pažymėjimą⁴⁴. Taip pat, MEPIS pirmųjų veiklos metų statistika rodo, kad vis daugiau paslaugos gavėjų yra informuoti apie šias paslaugas bei jomis pasinaudoja. 2012 m. civilinės metrikacijos įstaigos gavo 1270 elektroniniu būdu pateiktų prašymų. Daugiausia prašymų elektroniniu būdu sulaukė Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos miestų civilinės metrikacijos skyriai⁴⁵. Todėl kol kas vienintele kliūtimi e-santuokai galima būtų įvardinti dabartinę Lietuvos teisinę aplinką, kurią detaliau nagrinėsime sekančioje potemėje.

Viešųjų paslaugų gyventojams ir verslui perkėlimo į elektroninę erdvę stebėseną buvo inicijuota Europos Komisijos, kai 1999 m. buvo nustatytas 20 pagrindinių viešųjų paslaugų sąrašas gyventojams ir verslui (12 paslaugų gyventojams, 8 paslaugos verslui), ir pagal kurį buvo pradėta stebėti pažanga kiekvienoje ES valstybėje narėje. Pažymėtina, kad viena iš vertinamų paslaugų skirtų gyventojams yra gimimo, mirties, santuokos, ištuokos liudijimų užsakymas ir išdavimas internetu. Taigi, ką šiuo atveju galima laikyti santuokos liudijimo užsakymu ir išdavimu? LR CK numato du atvejus, kuomet išduodamas santuokos liudijimas (CK 3.23 str. 1 dalis ir CK 3.303 str. 3 dalis) numato, kad santuokos liudijimas išduodamas registruojant santuoką, kitu atveju (CK 3.304 str.) numato, kad santuokos liudijimas išduodamas Bažnytinę santuoką įtraukiant į apskaitą. Todėl santuokos liudijimo užsakymas bei išdavimas iš esmės reiškia santuokos įregistravimą. Tačiau, šiuo metu ši viešoji e-paslauga įgyvendinta per Metrikacijos paslaugų informacinę sistemą (MEPIS), kaip kartotinio santuokos liudijimo išdavimas, pagal Civilinės metrikacijos taisyklių 15 skyrių – Pakartotinių liudijimų išdavimas 142 str., pagal kurį civilinės metrikacijos įstaiga, remdamasi

44 <https://www.epaslaugos.lt/portal/citizen/service/4821> [žiūrėta 2014-03-26].

45 <http://www.gyvreg.lt/> Civilinės metrikacijos skyrių el. paslaugos, 2012 m. MEPIS statistika [žiūrėta 2014-03-26].

civilinės būklės aktų įrašais, esančiais civilinės būklės aktų registravimo knygoje arba metrikų knygoje, išduoda asmenims jų prašymu pakartotinius civilinės būklės aktų įregistravimo liudijimus. Pažymėtina, kad kartotinių liudijimų išdavimo paslauga aktuali tikrai asmenims praradusiems pirminį santuokos liudijimą, todėl, minėta paslauga galioja ganėtinai siauram asmenų ratui. Tiems asmenims, kurių santuoka pasibaigusi arba pripažinta negaliojančia, santuokos liudijimas nėra išduodamas. Pagal civilinės metrikacijos taisyklių 146 str. šie asmenys gali gauti atitinkamą pažymėjimą.

Todėl manytume, jog būtų tikslinga, pasiūlyti visuomenei viešąją paslaugą įgyvendintą elektroninėje terpėje, kuri būtų alternatyviai pasirenkama santuokos registravimo forma – e-santuoka. Tokiu būdu būtų žymiai veiksmingiau įgyvendinamos žmogaus teisės į santuoką bei šeimą, įtvirtintos Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos 12 str. E-santuokos registravimo procedūrinės sąlygos, turėtų apimti visą iki šiol įprastą santuokos įregistravimo ciklą, bei transformuotas tokiu būdu, kad kaip įmanoma geriau užtikrintų visas materialines santuokos sudarymo sąlygas.

Pagal prieš tai nustatytą, tradicinį santuokos registravimo eiliškumą, pabandykime pažvelgti per elektroninės paslaugos teikimo prizmę, t.y. koks galėtų būti preliminarus e-santuokos registravimas. Santuokos perkėlimui į elektroninę terpę pasitelkiant tokius IT teisės principus, kaip funkcinio ekvivalentiškumo, elektroninės formos nediskriminavimo, technologinio neutralumo, asmens duomenų teisinės apsaugos, saugumo užtikrinimo, taip pat ir šeimos santykių teisinio reglamentavimo principus nustatytus LR CK 3.3 str. - monogamijos, santuokos savanoriškumo, sutuoktinių lygiateisiškumo ir kitus. Taigi, *e-santuokos sudarymo procedūra* galėtų būti sekanti:

1. Prašymo santuokai įregistruoti padavimas. *De facto* ši santuokos registravimo stadija jau yra įgyvendinta MEPIS, tačiau dėl teisinės normos įtvirtintos LR CK 3.299 str. 1 dalies, paslauga įvardinta - patikrinti duomenis, reikalingus santuokos prašymo pateikimui. Šiuo atveju užtenka kad vienas iš ketinančių tuoktis prisijungtu prie sistemos ir užpildytų prašymą nurodydamas abiejų būsimų sutuoktinių duomenis bei prisegdamas abiejų asmenų dokumentus. E-santuokos atveju siūlytume, jog tam, kad kiek įmanoma labiau būtų įsitikinta abiejų pareiškėjų savanoriškumu, jų išreikšta valia, turėtų kiekvienas iš jų prisijungti prie informacinės sistemos savo prisijungimo prie e-valdžios vartų duomenimis (t. y. per E-Banko sistemas ar E-Parašu) bei užpildyti prašymą santuokai nurodant ir būsimos sutuoktinio pagrindinius asmens duomenis bei prašyme patvirtinant

jog pagal LR CK 3.12-3.17 str. santuokai sudaryti kliūčių nėra. Informacinėje sistemoje pildant prašymą santuokai, būsimus sutuoktinius galima patogiai, bei vienodai išsamiai informuoti apie kuriamų šeimos teisinių santykių svarbą bei ypatumus, apie galimybę pasitikrinti prieš santuoką sveikatą ir pan. (LR CK 3.21 str.) ką galbūt ne visuomet vienodai gerai pavyksta padaryti įstaigų darbuotojams, dėl įvairių subjektyvių priežasčių. Valstybės rinkliavos įmoką už santuoką, kaip jau visiems įprasta galima atlikti elektroninėmis mokėjimo priemonėmis. Įmokų mokėjimas šiuo metu yra įgyvendintas ir MEPIS, kuomet už numatytą paslauga sistema suformuoja mokėjimo nurodymą, o piliečiui lieka tik prisijungti prie savo internetinės bankininkystės ir jį patvirtinti. Apie sėkmingai atliktą įmoką sistema praneša paslaugą teikiančiai įstaigai automatiškai.

2. Išsirinkti santuokos įregistravimo datą. Ši data, būtų, pasirinkta kalendorinė diena, sutinkamai su LR CK 3.301 str. numatytu 1 mėnesio terminu, kurią jaunieji turėtų dar kartą prisijungti prie sistemos bei patvirtinti santuokos įregistravimą. Taip pat, šiame procese galima būtų išlaikyti ir liudininkų dalyvavimą (nors ne visose ES šalyse jis yra privalomas), nurodant prašyme liudininkų asmens kodus, o jiems vėliau prisijungus prie e-valdžios vartų, bei patvirtinant tokią užklausą. Tokiu pat būdu, kaip ir deklaruojant gyvenamąją vietą LR teritorijoje, nesant būsto savininku, nurodomas savininko asmens kodas, kuris patvirtina arba ne, savo būste deklaruoti gyvenamąją vietą ketinantį asmenį. Informacinė sistema (IS) turėtų susieti dviejų sutuoktinių prašymus pagal nurodytus vienas kito asmens duomenis, bei perduoti Civilinės metrikacijos įstaigai vykdyti. Atsakingas Civilinės metrikacijos įstaigos darbuotojas, gavęs per IS asmenų prašymą santuokai, įsitikina, kad pareiškėjų pateikti duomenys atitinka įstatymo reikalavimus santuokai sudaryti, jų teisingumui patikrinti, jeigu prireikia patikrina duomenis Gyventojų registro centrinėje duomenų bazėje, bei kaip įprastai įregistruoja gautą prašymą įstaigos dokumentų valdymo sistemoje bei Gyventojų registro centrinėje duomenų bazėje sukuria santuokos registravimo projektą.

3. Prašymo santuokai viešas paskelbimas pagal LR CK 302 str. galėtų būti vykdomas įprastai, tačiau galėtų būti ir viešinamas, paskelbiant jį žiniasklaidos priemonėse, ar valstybinių įstaigų tinklapiuose, siekiant įsitikinti, kad tokiai santuokai tikrai nekils kliūčių.

4. Santuokos registravimas. Kaip galima numanyti, e-santuokos registravimo atveju, valstybinių įstaigų organizuojamos iškilmingos ceremonijos nevyktų. Tačiau simbolines ceremonijas, kurias plačiai siūlo turizmo organizavimo agentūros, bei įvairūs renginių vedėjai, galėtų vykti bet kurioje žemės vietoje, kur tik būtų pasiekiamas interneto ryšys. Užtektų nurodytą

dieną patvirtinti santuokos sudarymą prisijungus prie IS, kad tokia santuoka įsigaliotų. E-santuoka, panaikindama prievolę asmeniškai atvykti bei dalyvauti savivaldybių skyriuose ar kitose reprezentacinėse vietose, suteikia ir daug lankstumo, ypač tiems kas dėl įvairių priežasčių negali atvykti kelis kartus į civilinės metrikacijos skyrius (pildyti prašymo, bei tuoktis), taip pat vykti į banką sumokėti valstybės rinkliavos mokesčio ir pan. Tokiu atveju nesvarbu ar besituokiantieji fiziškai būtų toje pačioje vietoje ar ne. E-santuokos registravimas galėtų būti pilnai automatizuotas procesas, jauniems (ir nurodytiems liudininkams) numatytą santuokos dieną prisijungiant prie IS bei patvirtinant santuokos sudarymą būtų įrašytas santuokos sudarymo įrašas, o prireikus santuokos liudijimo jį galima būtų užsisakyti bei atsiimti Civilinės metrikacijos skyriaus archyve (LR CK 3.303 str. 2 d.). Be to kaip aptarinėsime vėliau, pagal naująjį Civilinės būklės aktų registravimo įstatymo projektą⁴⁶, liudijimus ketinama eliminuoti iš biurokratinio aparato, taip taupant valstybės lėšas, bei mažinant administracinę naštą piliečiams. Taigi, patvirtinant santuokos sudarymą, būtų sukurtas juridinis faktas, santuokos sudarymo įrašė nurodytą dieną, pakeičiantis besituokiančių asmenų šeiminei padėti. Taip pat, kaip numatyta LR CK 3.299 str. 3 dalyje prašymas netektų galios jeigu bent vienas iš minėtų asmenų tokio prašymo nepatvirtintų, arba prašymas bent vieno besituokiančių būtų atšauktas. Taip pat derėtų pastebėti, jog santuokos įrašas, pasirašytas asmenų elektroninėmis priemonėmis, įgautų elektroninio dokumento statusą, kas savaime keičia Civilinės būklės akto įrašų registravimo, keitimo, papildymo ir ištaisymo, anuliavimo bei saugojimo tvarką. Kadangi iki šiol civilinės būklės akto įrašai yra reglamentuoti tik kaip popierinės formos dokumentai, kurių forma patvirtinta teisingumo ministro, bei pasirašyta įstaigos vadovo, akto įrašą sudariusio darbuotojo, bei santuokos atveju dar ir besituokiančių asmenų ir jų liudininkų, antspauduota herbiniu antspaudu. Šie įrašai yra rišami į bylas, bei priskiriami nuolatinio saugojimo bylų kategorijai. Pagal Vilniaus miesto savivaldybės administracijos, teisės departamento, civilinės metrikacijos skyriaus⁴⁷ dokumentų saugojimo tvarkos aprašo 29 str. - civilinės būklės aktų įrašai, tai nuolatinio saugojimo bylos, kurios, Civilinės metrikacijos skyriaus archyve saugomos 40 metų. Nuolatinio saugojimo bylos teisės aktų nustatyta tvarka vėliau perduodamos Lietuvos valstybės istorijos archyvui pagal Valstybės ir savivaldybių institucijų, įstaigų ir įmonių, perduodančių dokumentus valstybės archyvams, sąrašą, patvirtintą Lietuvos archyvų departamento direktoriaus. Tačiau, civilinės būklės aktų įrašų duomenys yra kaupiami ir elektroninėje formoje, gyventojų registro centrinėje duomenų bazėje, pagal LR Gyventojų registro įstatymo 9 str. 18 dalį.

46 <http://www.lrv.lt/lt/naujienos/?nid=10940> [žiūrėta 2014-03-28]

47 Vilniaus miesto savivaldybės administracijos direktoriaus įsakymas 2009 m. spalio 27 d. Nr. 40-1564, „Dėl VMSA, Teisės departamento, Civilinės metrikacijos skyriaus dokumentų saugojimo tvarkos tvirtinimo“

Santuokos materialinių sąlygų užtikrinimui įgyvendinti iš esmės turėtų užtekti, IS sąveikos su Gyventojų registro centrine duomenų baze. Visi asmens duomenys reikalingi prašymui sudaryti santuoką, saugomi viename iš pagrindinių valstybės registru – Gyventojų registre. Apie šių duomenų sąveiką reglamentuojančius teisės aktus aptarinėsime sekančioje potemėje.

Taigi, tokios sąlygos santuokai sudaryti, kaip *Draudimas tuoktis tos pačios lyties asmenims* gali būti užtikrinamos pačios IS, kuri automatiškai atmestų prašymus kuriuose pvz. norinčių tuoktis lytis sutaptų. *Santuokinis amžius* taip pat lengvai identifikuojamas IS susietos su Gyventojų registru. *Asmenų veiksnio* apribojimai nustatomi sąveikoje su Neveiksnių ir ribotai veiksnų asmenų registru, kurio tvarkytojas yra Centrinė hipotekos įstaiga, bei kurio duomenimis ir šiuo metu naudojasi metrikacijos įstaigos tikrinamos asmenų veiksnumą. *Draudimas pažeisti monogamijos principą*, įgyvendinamas Gyventojų registro pagalba, kuriame yra fiksuojama asmens šeiminė padėtis. Todėl asmenims esantiems santuokoje, prašymo padavimą naujai santuokai santuokai sudaryti turėtų blokuoti pati IS, taip pat ir atsakingas įstaigos darbuotojas priimančias prašymus santuokai. *Draudimas tuoktis artimiems giminaičiams* įgyvendinamas, taip pat Gyventojų registro pagalba, kuriame giminystės ryšys fiksuojamas. Be šio įrankio ir įprastai santuoką registruoti ketinančių asmenų giminystės ryšys būtų sunkiai identifikuojamas, nebent tuoktis ketintų patys artimiausi giminaičiai. Todėl šią atsakomybę kaip ir dėl visų kitų materialinių santuokos sąlygų, tame tarpe ir sunkiausiai pamatuojamo – *savanoriškumo*, prisiima patys santuoką ketinantys registruoti asmenys, taip pat jų liudininkai, bei asmenys galintys pareikšti esant kliūtims, per viešą santuokos prašymo paskelbimą. Be to besituokiantieji, dėl melagingų duomenų pateikimo atsako pagal baudžiamosios teisės normas, o įstatymo leidėjas savo ruožtu, papildomai užtikrina šių sąlygų vykdymą įtvirtindamas papildomus teisinius svetus, tokius kaip santuokos pripažinimo negaliojančia institutą.

Taip pat, kadangi įstatymo leidėjas suteikia dispoziciją sutuoktiniams, sudarant santuoką pasirinkti savo turto teisinį režimą LR CK 3.81 str., būtų logiška, jeigu elektroniniu būdu registruojant santuoką, būtų suteikta galimybė tokia paslauga pasinaudoti. E-santuoka, savo sudarymo forma, galėtų apimti ir šią galimybę. Užtektų prašymą pildantiems asmenims pažymėti, jog pageidauja sudaryti tokią vedybų sutartį, jiems turėtų būti pateiktos standartinės vedybų sutarties sąlygos, kurias šie asmenys galėtų išsirinkti kaip pageidaujamas. Tokiu būdu civilinės metrikacijos įstaigą įrašant, vienu iš duomenų teikėjų vedybų sutarčių registruoti. Pažymėtina, jog šiuo metu vedybų sutartys gali būti sudaromos iki santuokos arba po santuokos. Iki santuokos

sudaryta vedybų sutartis, įsigalioja tik nuo santuokos sudarymo dienos. Todėl e-santuokos atveju, vedybų sutartis galėtų būti tikraja savo semantine prasme sudaryta sutartimi, vedybų momentu. Vedybų sutartimi, pagal šiuo metu galiojantį LR CK 3.104 str. sutuoktiniai gali numatyti, kad:

1. turtas, įgytas tiek iki santuokos, tiek gyvenant susituokus, yra kiekvieno sutuoktinio asmeninė nuosavybė;

2. turtas, kiekvieno sutuoktinio įgytas iki santuokos ir esantis jų asmeninė nuosavybė, po santuokos įregistravimo tampa jų bendraja jungtine nuosavybe;

3. turtas, įgytas susituokus, yra bendroji dalinė sutuoktinių nuosavybė.

4. Sutuoktiniai vedybų sutartyje gali nustatyti tiek esamo, tiek būsimo turto teisinį režimą.

5. Sutuoktiniai vedybų sutartyje gali nustatyti teises ir pareigas, susijusias su turto tvarkymu, tarpusavio išlaikymu, dalyvavimu tenkinant šeimos reikmes ir darant išlaidas, taip pat turto padalijimo būdą ir tvarką, jei santuoka nutraukiama, bei kitus klausimus, susijusius su sutuoktinių tarpusavio turtiniais santykiais.

Tokiu būdu, vieno langelio principu būtų įgyvendinamos kelios viešosios paslaugos, suteikiančios asmenims galimybę efektyviai išnaudoti įstatymo leidėjo, numatytas turto teisinio režimo nustatymo galimybes. Dėl ne standartinių vedybų sutarties sąlygų asmenys kaip ir dabar galėtų kreiptis į notarus. Pastebėtina, kad vedybų sutarčių skaičius kasmet vis auga, ir per praėjusius metus, pastarųjų buvo Centrinės hipotekos įstaigos valdomame vedybų sutarčių registre buvo įregistruotas rekordinis šių sutarčių kiekis⁴⁸.

48 <http://www.tm.lt/naujienos/pranesimasspaudai/2037> [žiūrėta 2014-04-24]

2.2 E-santuokos teisinis reglamentavimas civilinės būklės aktų registravimo kontekste

Kaip išsiaiškiniame nagrinėdami e-santuokos koncepciją, teisiniu požiūriu negalime apsiriboti vien tik LR CK numatytais santuokai registruoti keliamomis materialiomis bei procesinėmis sąlygomis. Šiuo atveju svarbus ir civilinės būklės akto įrašų sudarymo reglamentavimas, kadangi, kaip nagrinėjamo reiškinių pasekmė, atsiranda naujas darinys – elektroninės išraiškos formos civilinės būklės akto įrašas. Taip pat, tokio pobūdžio reiškiniui labai aktualus yra informacinių sistemų sąveikos (angl. interoperability) klausimas, t. y. informacijos ir žinių mainų tarp organizacijų, atliekant veiklos procesus, reglamentavimas.

Civilinės metrikacijos įstaiga, pagal savivaldos įstatymo 7 str. 1,2 dalis, vykdo šias valstybines funkcijas:

1. Civilinės būklės aktų registravimą, tame tarpe ir santuokos;
2. Įstatymų priskirtų registrų tvarkymą ir duomenų teikimo valstybės registrams funkcijas.

Civilinės būklės aktų registravimo bendrąsias nuostatas reglamentuoja civilinio kodekso VIII dalies XX skyrius, konkretizuojantis metrikacijos įstaigų sudaromų akto įrašų rūšis, sudarymo kalbą, draudžiantis šiuos įrašus įrašyti sau, bei artimiems giminaičiams. Civilinės būklės akto įrašo (CBAĮ) įrašymo tvarka numatyta 3.285 str. tokia - kiekvienas įrašomas civilinės būklės akto įrašas turi būti perskaitomas pareiškėjams, jų ir aktą surašančio pareigūno pasirašomas ir patvirtinamas civilinės būklės aktus registruojančios įstaigos antspaudu. Taip pat išduodamas atitinkamas liudijimas. Šiame straipsnyje antspaudo reikalavimas aiškiai nurodo į rašytinę CBAĮ formą. Taip pat LR CK 2.19 str. 1 dalis numatanti civilinės būklės aktų registravimo tvarką, nurodo atitinkamo įrašo padarymą civilinės būklės aktų įrašų *knygose*. Civilinės metrikacijos taisyklių 3 str. numato, kad civilinės būklės aktas registruojamas įrašant LR teisingumo ministro patvirtintos formos civilinės būklės akto įrašą ir išduodant šio įrašo tokia pat tvarka patvirtintos formos liudijimą. Šių aktų saugojimo taisyklės nustato teisingumo ministro ir archyvų departamento prie LR Vyriausybės generalinio direktoriaus įsakymas⁴⁹, „dėl civilinės būklės aktų įrašų ir jų keitimo dokumentų saugojimo tvarkos“, numatydamas civilinės būklės aktų įrašų nuolatinio saugojimo terminą. Todėl

49 <http://www.tm.lt/dok/1R-334.pdf> [žiūrėta 2014-03-29]

iki šiol CBAĮ yra suprantami ir teisės aktuose įtvirtinti, kaip materialios išraiškos, patvirtintos formos dokumentai, kurių sudarymo, pakeitimo, ištaisymo, anuliavimo, bei saugojimo tvarka, teisės aktuose reglamentuota tik šiai jų egzistavimo formai. Todėl norėdami pasiekti nagrinėjamo reiškinio tikslų, santuokos perkėlimo į internetą aukščiausiu brandos lygiu, teisės aktai turėtų numatyti alternatyvią CBAĮ išraiškos formą, traktuojamą, kaip elektroninį dokumentą. Antraip asmenys privalėtų fiziškai atvykti pasirašyti santuokos sudarymo akto įrašo. Tačiau, kadangi LR CK santuoką įvardija kaip civilinę sutartį, todėl jai turėtų galioti ir LR CK 6.192 str. 2 dalyje numatyta sudarymo forma, kuomet sutartis gali būti sudaroma ir telekomunikacijų galiniais įrenginiais, jeigu yra *užtikrinama teksto apsauga ir galima identifikuoti ją pasirašiusį asmenį*. Šiuos reikalavimus detalizuoja Elektroninio parašo įstatymas⁵⁰, saugiam elektroniniam parašui numatydamas 2 str. 5 dalyje, keliamus reikalavimus. Lietuvos elektroninių valdžios vartų portalas www.epaslaugos.lt apjungiantis įvairias viešąsias e-paslaugas teikiančius sistemų modulius, užtikrina tinkamą asmens identifikavimą. Šiuo metu leidžiantis asmeniui penkiais būdais prisijungti prie e-valdžios vartų panaudojant elektroninės bankininkystės prisijungimo sistemas, e-parašą, asmens tapatybės kortelę, ES šalių tapatybės kortelę bei tarpvalstybinį identifikavimą. Tuo tarpu Metrikacijos paslaugų informacinė sistema (MEPIS), užtikrintų santuokos sudarymo įrašo teksto apsaugą. Šio įrašo turinį iš esmės sudaro susituokiančiųjų asmens duomenys, kuriuos sistema identifikuotu bei apsaugotu nuo redagavimo automatiškai (asmens kodai, vardai, pavardės prieš santuoką, gimimo datos, gimimo vietovės, pilietybės, šeiminių padėty, sudaromos santuokos skaičius, duomenys apie asmens dokumentus, akto įrašo sudarymo data ir numeris), bei duomenys, kuriuos leistų pasirinkti patiems susituokiantiesiems (pavardė po santuokos, taip pat tautybė, kurios pageidaujant, pagal LR asmens duomenų apsaugos įstatymą asmenys gali nenurodyti, bei liudytojai). Taip pat elektroninės formos CBAĮ turėtų būti tvarkomi, bei saugomi, pagal specialius šiems dokumentams paruoštus, bei teisės normas atitinkančius tvarkos aprašus.

Pagal antrąją numatytą valstybės funkciją, Civilinės metrikacijos įstaigos tvarko priskirtą registrą bei teikia jam duomenis. LR Gyventojų registro įstatymas⁵¹ 3 str. 1 dalis teigia, kad šis registras yra pagrindinis valstybės registras, kuriame tvarkomi visi pagrindiniai Lietuvos Respublikos piliečių bei kitų asmenų, deklaruojančių gyvenamąją vietą ir registruojančių civilinės būklės pasikeitimus Lietuvos Respublikoje. Įstatymo 9 str. 18 dalis iš esmės civilinės būklės aktus perkelia į minėtą registrą: civilinės būklės aktų įrašų duomenys (rūšis, įrašo pagrindas, įrašo vieta ir

50 LR Elektroninio parašo įstatymas Nr. VIII-1822, 2000 m. liepos 11 d.

51 LR Gyventojų registro įstatymas Nr. I-2237, nauja redakcija nuo 1999 m. birželio 1 d.

data, numeris, papildymo ar pakeitimo pagrindas, žyma apie liudijimo išdavimą, gimimo, mirties vietovė, įrašė įrašytos pastabos). Šie duomenys registre saugomi elektronine forma, ir nuo spausdinto varianto skiriasi tik tuo, jog neturi herbinio antspaudo bei vadovo, darbuotojo, ar jame nurodytų piliečių parašų. Šiuos įrašus sudaro civilinės metrikacijos skyrių darbuotojai, kuriems asmeniškai suteikti prisijungimo duomenys, bei užtikrinamas saugus ryšys su IS. Pagal LR gyventojų registro nuostatus⁵² „įstaigos – padariusios civilinės būklės akto įrašą, tą pačią darbo dieną privalo pateikti duomenis automatiniu būdu Gyventojų registro tarnybos parengtomis priemonėmis, o nesant galimybių – pateikti atitinkamus dokumentus paštu arba per kurjerį, duomenų teikimo LR gyventojų registru taisyklių nustatyta tvarka“. Taip pat asmens duomenų teikimą LR Gyventojų registru detalizuoja taisyklės⁵³ reglamentuojančios asmens duomenų teikėjų teises ir pareigas, asmens duomenų teikimą (tiesioginį duomenų įvedimą į Gyventojų registro duomenų centrinę bazę, dokumentų persiuntimą Gyventojų registro tarnybai) ir asmens duomenų atnaujinimą (keitimą, papildymą, taisymą) Gyventojų registro duomenų centrinėje bazėje. Civilinės metrikacijos skyrių pareiga – tiesiogiai įvesti civilinės būklės aktų įrašus į duomenų bazę:

„Duomenų teikėjai, esant techninėms sąlygoms (ryšio linijoms, kompiuterizuotoms darbo vietoms ir atitinkamai programinei įrangai, toliau – techninėms sąlygoms), teikia duomenis automatiniu būdu Gyventojų registro tarnybos parengtomis priemonėmis, o nesant galimybių – pateikia atitinkamus dokumentus faksu, paštu arba per kurjerį.

Civilinės metrikacijos įstaigos teikia Gyventojų registru duomenis apie asmens gimimą, mirtį, santuokos sudarymą, santuokos nutraukimą, įvaikinimą, tėvystės (motinystės) pripažinimą ir nustatymą, vardo, pavardės, tautybės pakeitimą ir asmens lyties pakeitimą“ ir t.t.

Pažymėtina, kad šiuo metu, visi civilinės metrikacijos skyriai, turi savo sudarytiems CBAĮ saugoti skirtus archyvus, kuriuose kaupiamos popierinės formos įrištos bei įformintos bylos. Kas kiekvienais metais reikalauja didelių ekonominių resursų. Nors nuo 2005 metų civilinės metrikacijos įstaigos automatiniu būdu, šiuos duomenis teikia Gyventojų registru. Tad, de facto šie CBAĮ jau yra Gyventojų registro centrinėje duomenų bazėje. Taip pat ir CBAĮ įrašai sudaryti nuo Lietuvos Respublikos nepriklausomybės laikų, bei dalis senesnių taip yra šioje IS. Todėl, jeigu šiuos dokumentus pavyktų „paversti“ elektroniniais, valstybiniu mastu būtų sutaupyta žymus kiekis

52 LR gyventojų registro nuostatai patvirtinti LRV 2000-11-06 nutarimu Nr. 1346

53 Asmens duomenų teikimo LR gyventojų registru ir jų atnaujinimo taisyklės patvirtintos GRT direktoriaus 2007-09-27 Nr. (29)4R-57

ekonominių, žmogiškųjų išteklių bei nekilnojamojo turto resursų. Po truputi šia kryptimi juda ir įstatymų leidyba, kuri naujuoju įstatymu reglamentuojančiu CBAĮ ir jų registravimą, siekia mažinti valstybės biurokratinį aparatą, bei piliečių administracinę naštą. Šį įstatymo projektą apžvelgsime sekančioje potemėje.

2.3 LR Civilinės būklės aktų ir jų registravimo įstatymo projektas

Praeitais kadencijos Vyriausybė įgyvendindama 2008-2012 m. programos nuostatas, siekė patobulinti civilinės būklės aktų registravimą, supaprastinant bei liberalizuojant šiuos procesus. Tuo tikslu LR Seimui pateiktas LR Civilinės būklės aktų registravimo įstatymo projektas⁵⁴, bei nemažas sąrašas susijusių įstatymų pakeitimų, šiuo metu sėkmingai skinasi kelią LR Seime⁵⁵. Šiuo įstatymo projektu ketinama iš LR CK išimti teisės normas susijusias su CBAĮ registravimu, tame tarpe ir santuokos sudarymą reglamentuojančius teisės aktus (kadangi konstatuota, jog iš esmės tai techninio pobūdžio taisyklės) bei perkelti jas į naująjį įstatymą. Šiam civilinės būklės aktų registravimo teisinio reguliavimo tobulinimui pritarė ir teisingumo ministro įsakymu sudarytas LR CK priežiūros komitetas. Tad šiuo įstatymo projektu siekiama civilinės būklės aktų registravimą padaryti patogesnę piliečiams, sumažinti administracinę naštą bei užtikrinti paslaugų teikimo efektyvumą. Taip pat, pastebėtina, kad kaskart konstatavus poreikį tobulinti civilinės būklės įforminimo procedūras, LR CK, kaip pagrindinis privatinės teisės aktas, ateityje išlaikys didesnę stabilumą. Naujuoju teisės aktu siekiama įgyvendinti LR viešojo administravimo įstatyme įtvirtintą, vieno langelio principą bei atsisakyti CBAĮ įregistravimo liudijimų išdavimo. Pagal naujojo įstatymo nuostatas registruojant civilinės būklės aktą, sudaromas tik civilinės būklės akto įrašas, o liudijimas išduodamas nebebūtų. Tokiu būdu, liudijimų išdavimas eliminuojamas iš civilinės būklės aktų sudarymo tvarkos. Institucijos, kurioms yra reikalinga informacija apie asmens civilinę būklę, turės vadovautis vieno langelio principu, bei reikiamus duomenis privalės gauti tiesiogiai iš gyventojų registro. Todėl labai svarbi tampa, sąveika, tarp įvairių informacinių sistemų, naudojantis IRT. Tam tikrais atvejais, duomenys apie asmens civilinę būklę bus perduodami be tiesioginio pačio asmens dalyvavimo. Pvz. duomenys apie žmogaus gimimą bei mirtį, bus gaunami elektroninėmis ryšių priemonėmis iš sveikatos priežiūros įstaigų tuo pačiu įgyvendinant ir e-sveikatos reformą. Ištuokos atveju duomenis metrikacijos įstaigai teikia LR teismai. Santuokos registravimo atveju

54 LR Civilinės būklės aktų registravimo projektas -2, 2012-07-20 Nr. 2017(2) priinamas per http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=430522 [žiūrėta 2014-03-31]

55 http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_sale.klaus_stadija?p_svarst_kl_stad_id=-14454 [žiūrėta 2014-03-31]

iniciatyva be abejo lieka patiems piliečiams. Taip pat, viena iš naujovių įtvirtintų įstatymo projekte yra ta, kad santuoką registruoti sutuoktiniai galės ne tik savo gyvenamosios vietos metrikacijos įstaigoje, tačiau bet kuriame civilinės metrikacijos skyriuje. Įstatymo projekto 3 str. 2 dalis numato, CBAĮ kaupiami LR Gyventojų registre. O šiuo metu galiojantis Gyventojų registro įstatymas numato, kad gyventojų registre kaupiami *duomenys* apie CBAĮ. Todėl, šio įstatymo projekto paskatinta šios srities tobulinimo iniciatyva, CBAĮ perspektyvoje galėtų paversti elektroniniais dokumentais, kuriuos piliečiai bei įstaigų darbuotojai tvirtintų elektroniniais parašais bei saugotų numatytame registre. Tokiu atveju CBAĮ galėtų būti registruojami per atstumą. Patobulinus atitinkamus poįstatyminius teisės aktus reglamentuojančius CBAĮ saugojimo tvarką turėtų būti tam tikslui numatytos Elektroninio archyvo informacinės sistemos, kadangi šio tipo aktams yra numatytas nuolatinio saugojimo terminas.

Nors santuokos registravimo forma šiame įstatymo projekte išliko nepakitusi, vis dėl to, šis teisės aktas CBAĮ registravimo procedūrą daro palankesnę ją teikti elektroninėmis priemonėmis, kadangi liudijimų eliminavimas, šios paslaugos perkėlimui į elektroninę terpę brandos lygį, galėtų kilstelėti iki aukščiausio. Taip pat svarbu pastebėti, jog priėmus šį įstatymo projektą, būtų panaikintos šiuo metu LR CK įtvirtintos pasenusios teisės normos, pvz. sutuoktinio įrašymas į asmens dokumentus, bei kolizinės teisės normos, pvz. reglamentuojančios santuokos sudarymo vietą, būtų pakeistos, įstatymo projekto 14 str. kuris nurodo ne santuokos sudarymo vietas, o jas registruojančias institucijas.

Taip pat, pastebėtina, kad dėl besiplečiančių prisijungimo prie elektroninės valdžios vartų galimybių, naudojantis ES šalių tapatybės kortele, bei tarpvalstybiniam identifikavimui, galėtų plėstis ir asmenų turinčių galimybę pasinaudoti šiomis paslaugomis ratas. Nagrinėjamu atveju, prasiplėstų e-santuokai sudaryti asmenų ratas, kas taip pat labai aktualu, dabartiniam laisvam asmenų judėjimui tiek ES tiek ir už jos ribų užtikrinti. Tačiau su atsiradusiomis naujomis perspektyvomis gali didėti ir naujų grėsmių galimybė, tokių kaip fiktyvių santuokų skaičiaus⁵⁶ augimas, kas išryškina šios kontrolės dabartinio reglamentavimo spragas, atsispindinčias pateiktame straipsnyje. Civilinės metrikacijos įstaigos šiuo metu neturi teisėtų įgaliojimų tikrinti santuokos fiktyvumo. Todėl šią tokią kontrolę vykdančioms institucijoms tenka imtis neformalių veiksmų, siekiant savo vykdomo darbo efektyvumo.

56 <http://www.delfi.lt/news/daily/crime/nelegalu-akiratyje-fiktyvios-santuokos-su-lietuvaitemis.d?id=58712285>
[žiūrėta 2014-03-31].

3. VISUOMENĖS POŽIŪRIO Į E-SANTUOKĄ BENDROSIOS GAIRĖS (EMPIRINIS TYRIMAS)

3.1 Anketinė apklausa

Šios anketinės apklausos atlikimo pagrindinis tikslas – atskleisti e-santuokos pagrindines gaires, išsiaiškinant visuomeninę šio reiškinio sampratą, bei poreikį.

Anketinės apklausos objektas – visuomenės nuomonė apie e-santuoką, jos įvertinimas.

Tam tikslui panaudotas sociologinės apklausos metodas - internetinė anketa, kurios vieša prieiga buvo pasiekama svetainėje www.apklausa.lt. Kadangi, nagrinėjama tema, yra ganėtinai nauja ir menkai ištirta, todėl šiuo, nereprezentatyvios imties žvalgybiniu tyrimu, siekiama nustatyti tik pagrindines e-santuokos gaires bei patvirtinti arba paneigti šio tiriamojo darbo įvade išsikeltą hipotezę. Parengta anketa, susidedanti iš dešimties uždarų klausimų bei atviros skilties, respondentų pastaboms, klausimams ar pasiūlymams. Pirmieji trys klausimai skirti respondentų pagrindinių bruožų nustatymui (lytis, amžiaus grupė, šeiminė padėtis), likę klausimai susiję su nagrinėjamu reiškiniu. Respondentai apklausai buvo parinkti atsitiktinai, tačiau pažymėtina, kad tarp apklausoje dalyvavusių respondentų, yra ir Vilniaus miesto savivaldybės administracijos, Teisės departamento, Civilinės metrikacijos skyriaus inspektorių, kurių profesinė kompetencija leidžia detaliau, bei išsamiau atskleisti santuokos sudarymo formų ypatumus. Tačiau kadangi, atsakytos anketos yra anoniminės, tikslus šių respondentų skaičius nėra žinomas.

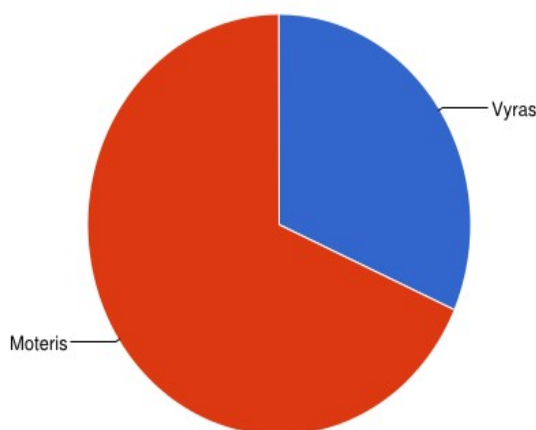
Viso apklausoje yra gauta 60-ies respondentų atsakymai. Respondentų amžius bei šeiminės padėties yra įvairios. Atsižvelgiant į tai, jog santuokos institutas yra aktualus praktiškai visiems veiksniams fiziniams asmenims, kurie yra sulaukę pilnametystės, todėl tiek iš ketinančių ją sudaryti, tiek ir iš jau sudariusių, galima tikėtis įvairesnio šio instituto įvertinimo.

Antrąją anketos dalimi buvo aiškinamasi, kaip respondentai įsivaizduoja e-santuoką. Klausama apie šios santuokos reikalingumą, aiškinamasi, kuriuos santuokos sudarymo etapus respondentai norėtų perkelti į elektroninę terpę, taip pat, kokiais gyvenimo atvejais e-santuoka būtų

tinkama priemonė susituokti, klausiami respondentų nuomonės apie informacinių priemonių galimybes užtikrinti materialiąsias santuokos sudarymo sąlygas, klausiami nuomonės ar e-santuoka atitinka pagrindinius viešųjų paslaugų teikimo internetu principus, bei vertinimo apie tokios santuokos formos galimų privalumų išnaudojimą, santuokos sudarymo momentu nustatant ir įstatymo numatytą turto valdymo režimą - sudarant vedybų sutartį.

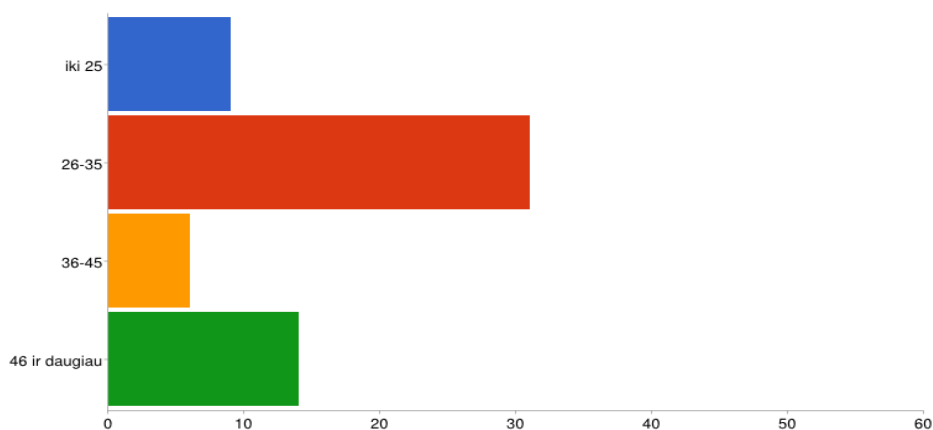
3.2 Aprašomoji analizė

Šiame žvalgybiniame, nereprezentatyviosios imties tyrime dalyvavusių, atsitiktine atranka parinktų 60 respondentų, pasiskirstymas pagal lytį (1 pav.) sudaro: 19 vyrų arba 31,7%, bei 41 moteris 68,3%.

1 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal lytį

Respondentų pasiskirstymas pagal amžiaus grupes, pateiktas 2 pav. Daugiausiai atsakiusių į anketą yra 26-35 metų amžiaus grupėje: 31 asmuo arba 51,7%. Mažiausiai: 6 asmenys arba 10%, yra amžiaus grupėje nuo 36-45 metų. Iki 25 metų amžiaus: 9 asmenys, arba 15%, bei 46 metų ir vyresnio amžiaus 14 asmenų, arba 23,3%.

2 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal amžių

Tiriamųjų pasiskirstymas pagal šeimines padėtis (statistinė lentelė Nr. 1):

1 lentelė. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal šeimines padėtis

Nesusituokę	Susituokę	Išsituokę	Našliai
28	29	2	1
46,7%	48,3%	3,3%	1,7%

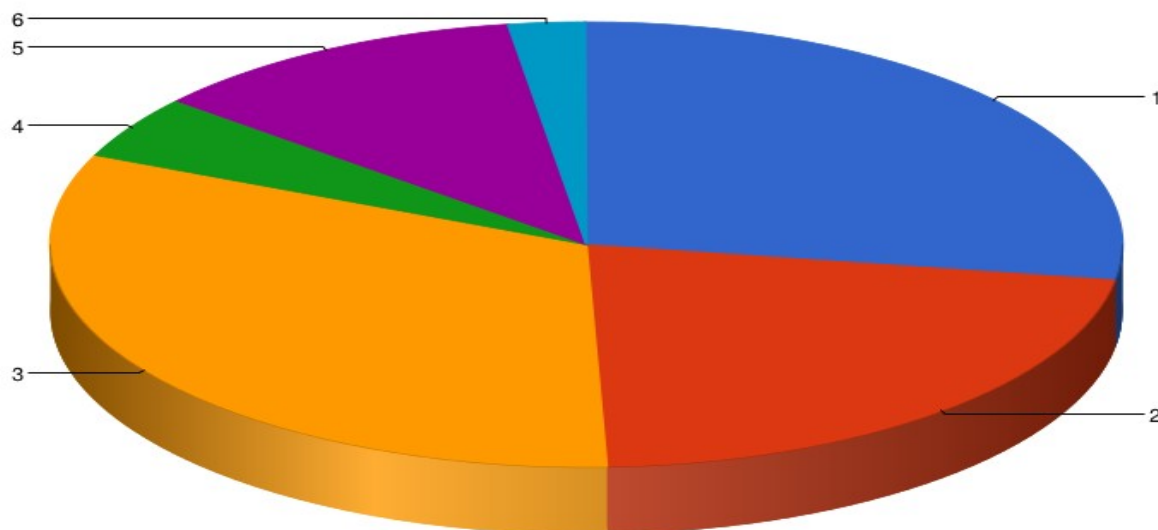
Pastebima, kad susituokusių, bei nebuvousių santuokoje respondentų skaičius praktiškai pasidalino po lygiai. Tik 3 respondentai yra kitos nei prieš tai minėtos šeimines padėties. Taip pat šiame klausime 10 respondentų arba 16,7% pažymėjo, jog gyvena kohabitacijoje.

Kitas anketos klausimas skirtas, e-santuokos sampratai išsiaiškinti, buvo galima rinktis kelis tinkamus variantus:

1 variantas (24 pasirinkę, 27,6%) - Prašymo santuokai įregistruoti padavimas ir santuokos registravimas elektroninėmis ryšio priemonėmis, kai sutuoktiniai fiziškai nėra kartu, juos skiria atstumas.

2 variantas (19 pasirinkusių, 21,8%) - Prašymo santuokai įregistruoti padavimas ir santuokos registravimas elektroninėmis ryšio priemonėmis, kai sutuoktiniai fiziškai yra kartu toje pat vietoje.

3 variantas (28 pasirinkę, 32,2%) - Prašymo santuokai įregistruoti padavimas elektroninėmis ryšio priemonėmis, tačiau santuoka įregistruojama įprastai Civilinės metrikacijos įstaigoje.

3 pav. E-Santuokos apibūdinimo variantai

4 variantas (4 pasirinkę, 32,2%) - Santuokos registravimas elektroninėmis ryšio priemonėmis, tačiau prašymas paduodamas Civilinės metrikacijos įstaigoje.

5 variantas (10 pasirinkusių, 11,5%) - Visi pateikti variantai.

6 variantas (2 pasirinkę, 2,3%) - Įsivaizduoja kitokią e-santuokos registravimo būdą.

Šio klausimo atsakymų rezultatai šiek tiek nustebino tuo, jog respondentai linkę manyti, kad vien prašymo santuokai sudaryti pateikimas internetu (3 variantas) galėtų būti laikomas e-santuoka. Tokiu atveju galima teigti, kad de facto e-santuoka jau egzistuoja, nes kaip minėta prašymus pateikti santuokai sudaryti jau galima naudojantis metrikacijos paslaugų informacine sistema (MEPIS), tačiau šiuo metu galiojantys įstatymai reikalauja vėliau asmenų atvykti asmeniškai, šio pateikto prašymo pasirašyti.

Sekantį anketos klausimą manomai galima būtų pavadinti esminiu šio tyrimo klausimu, kuris yra susijęs su e-santuokos visuomeniniu poreikiu. Jį suformulavome taip: Ar Jūsų nuomone,

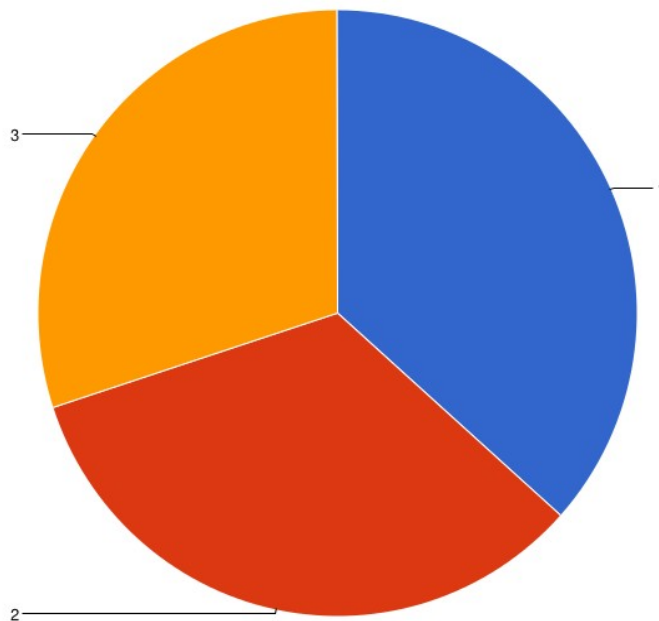
e-santuoka reikalinga, kaip viena iš alternatyvių santuokos registravimo formų ? Respondentų atsakymai pasiskirstė taip:

1 variantas (22 respondentai, 36,7%) - Reikalinga;

2 variantas (20 respondentų, 33,3%) - Atsakė jog reikalinga, tik tuomet, kai įprastu būdų susituokti yra neįmanoma;

3 variantas (18 respondentų, 30,0%) - Atsakė jog nereikalinga.

Pažymėtina, jog 70% respondentų patvirtino šios, alternatyvios santuokos sudarymo formos reikalingumą.

4 pav. E-santuokos visuomeninis poreikis

Kitu klausimu, paklausėme respondentų, kuriuos santuokos registravimo etapus, jų nuomone, vertėtų perkelti į elektroninę terpę. Išvardinome 6 santuokos registravimo etapus, kuriuos galėjo rinktis respondentai, šie rezultatai atspindėti statistinėje lentelėje:

2 lentelė. Santuokos registravimo etapai, kuriuos respondentai perkeltų į internetą

Santuokos registravimo etapai	Respondentų skaičius	Santykis
Prašymo įregistruoti santuoką padavimą, dokumentų santuokai registruoti pateikimą	32	21%
Valstybės rinkliavos už santuokos registravimą mokėjimą	35	23,6%
Santuokos registravimo laiko pasirinkimą	35	20,9%
Prašymų įregistruoti santuoką viešą skelbimą	22	14,9
Santuokos registravimą	7	4,7%
Perkeltų visus etapus	21	14,2%

Likusius anketos klausimus galima būtų įvardinti kaip fakultatyvius, skirtus detalesnei analizei, įvairiais e-santuokos registravimo aspektais. Šiuos variantus galima rinktis kelis, arba neturint nuomonės šiuo klausimus, galima nepasirinkti nei vieno.

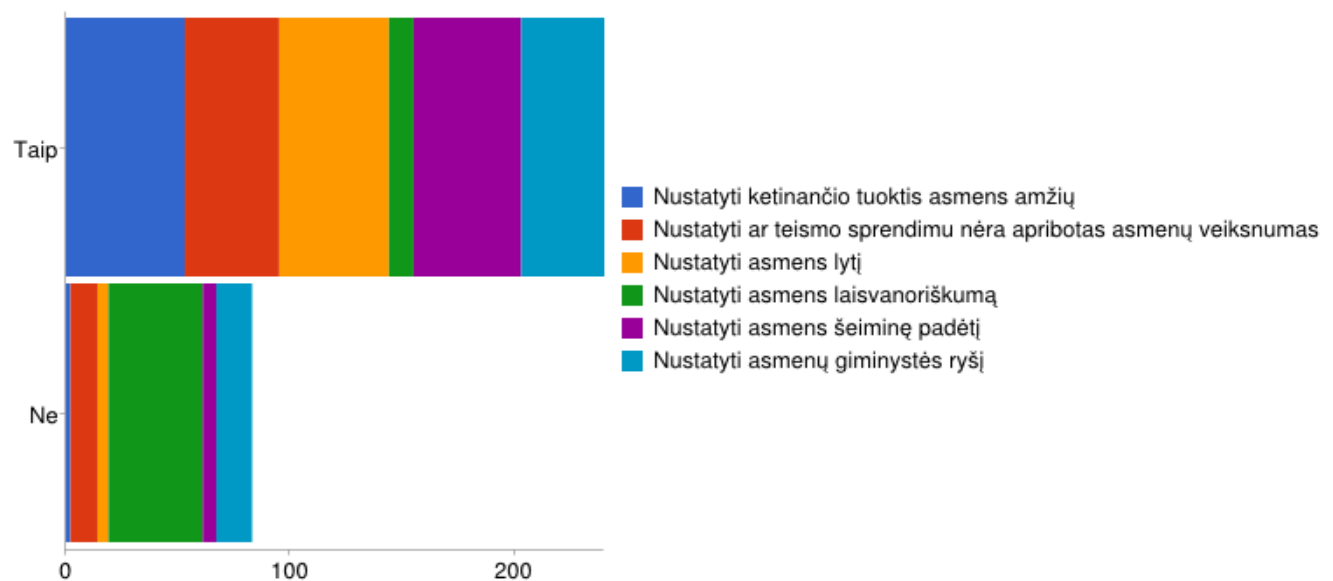

5 pav. respondentai labiausiai linkę pritarti e-santuokai šiais atvejais

Pastarasis klausimas prašo respondento detalizuoti, kokiais gyvenimo atvejais e-santuoka būtų tinkama forma susituokti (5 pav.):

Kaip tinkama bet koku atveju nurodo 15 respondentų (9,1%), kaip netinkama 15 respondentų (10,3%). Kiti variantai, priklausomai nuo nurodytos situacijos, pasirinkti įvairiai. Populiariausiais pasirinkti, judėjimo negalia (24 arba 14,5%), karinė misija (19 arba 11,5%), sunki liga (18 arba 10,9%), darbas tolimojo plaukiojimo laivuose (17 arba 10,3%) bei emigracija (13 arba 7,9%).

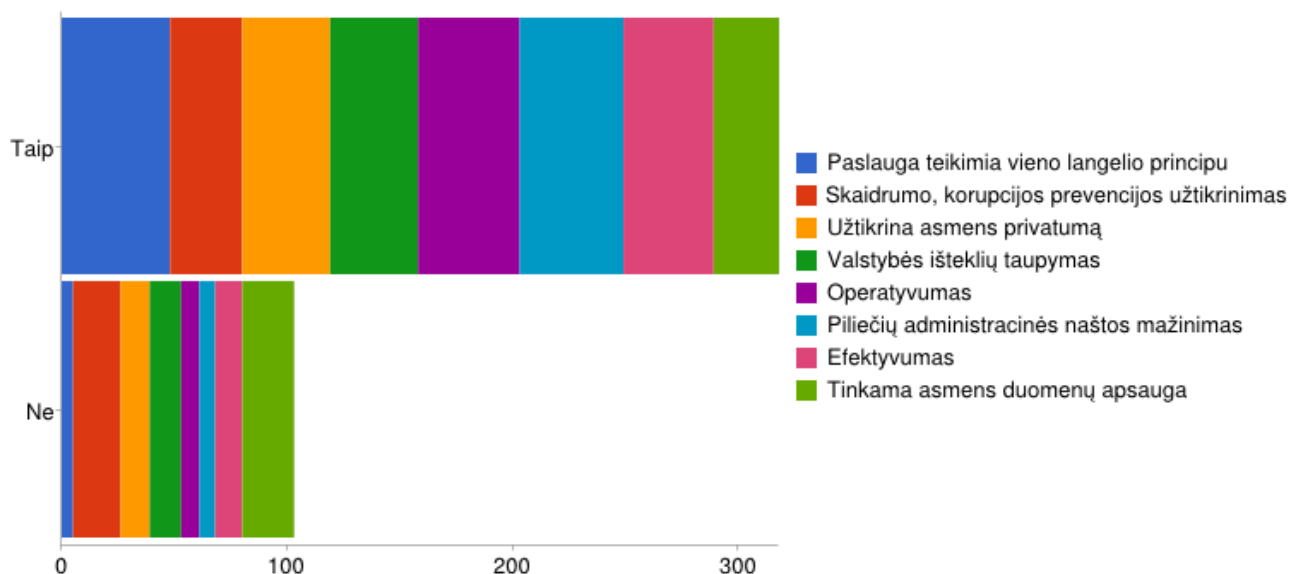
Sekantis anketos klausimas buvo skirtas atskleisti nuomonei apie specifines visuomenės žinias, bei pasitikėjimą valstybės informacinėmis sistemomis bei registrais, kurių pagalba būtų užtikrinamos materialiosios santuokos sudarymo sąlygos. Šiuo atveju pranašesniais respondentai reikėtų laikyti Civilinės metrikacijos įstaigos darbuotojus, dėl jų kompetencijai reikalaujamų žinių, bei kitus asmenis išmanančius teisės aktus, kuriuose įvardijami pagrindiniuose valstybės registruose kaupiami asmens duomenys, bei jų sąveika. Atsakydami šį klausimą respondentai galėjo vertinti kiekvieną pateiktą santuokos sąlygą dėl jos įgyvendinimo, arba neturint nuomonės šiuo klausimu galima buvo nepasirinkti nei vieno.

6 pav. respondentų nuomonė dėl santuokos sąlygų užtikrinimo

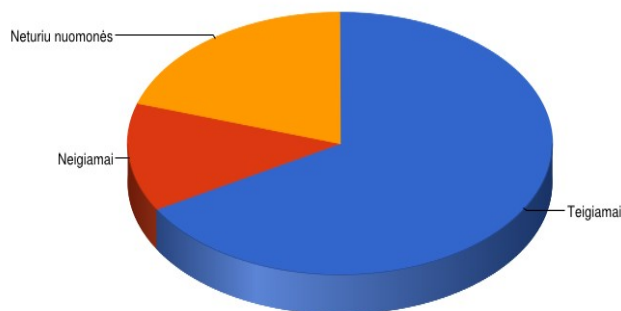
Iš pateikto grafiko akivaizdžiai matome, jog respondentų požiūriu daugiausia abejonių e-santuokos atveju palikta asmens laisvanoriškumo santuokai sudaryti sąlygai, kas autoriaus nuomone, atspindi ganėtinai profesionalų respondentų požiūrį.

Klausimas dėl e-santuokos atitikties pagrindiniams viešųjų paslaugų teikimo internetu principams, respondentų buvo atspindėtas teigiamai ir ganėtinai panašiai:

7 pav. Respondentų nuomonė apie e-santuokos atitikimą pateiktiems aspektams

Taip pat e-santuokos formos teikiamu pranašumu, lyginant su įprasta santuokos sudarymo forma, galima e-santuokos sintezė su vedybų sutartimi, kurios standartines sąlygas sutuoktiniai galėtų pasirinkti registruodami e-santuoką, bei IRT priemonėmis pateikdami šią sutartį vedybų sutarčių registru – respondentų nuomone (8 pav.) buvo įvertinta teigiamai.

8 pav. Respondentų nuomonė dėl galimybės kartu su e-santuoka sudaryti vedybų sutartį

Iš paliktos atviros skilties respondentų pastaboms bei pasiūlymams norėtuși paminėti išreikštą susirūpinimą, jog tokia santuokos forma, jeigu būtų įkūnyta, galimai nuvertintų santuokos kaip instituto svarbą, bei reikšmę. Gal būt, suteiktų pagrindą, šeimos vertybinei devalvacijai. Kas galėtų turėti tolimesnių neigiamų pasekmių auginant bei auklėjant atžalas ir pan. E-santuokos procesą siūloma apriboti tik dokumentų padavimo, priėmimo ir panašioms biurokratinėms procedūroms. Tačiau ar pati santuoka, būdama tik civiline sutartimi, nėra tik formalumas ją įregistruojant? Ar vertybiniai aspektai nėra asmenų nusprendusių registruoti santuoką aptariamai iki santuokos registravimo procedūros? Šie ir kiti klausimai dėl vertybinių šio reiškinių aspektų galėtų būti analizuojami kitų autorių, bei aptarinėjami visuomenėje, netolimoje ateityje.

Atlikus šį empirinį tyrimą, bei išanalizavus respondentų vertinimą įvairiais šio reiškinių aspektais, bei patikrinus šio instituto visuomeninį reikalingumą, išsikelta hipotezė - e-santuoka, kaip šiuolaikinis atitikmuo, giliai istorines šaknis turinčio nuotolinės santuokos instituto, yra reikalinga visuomenėje, norint efektyviau realizuoti žmogaus teises į šeimos sukūrimą, pasitvirtino.

IŠVADOS

1. Lietuvoje civilinė santuoka, sovietmečiu perimta iš bažnyčios nukentėjo formų įvairovės prasme, kadangi reglamentuota siauriau nei kanonų teisėje, ir dėl to prarado nuotolinės santuokos sudarymo institutą. Tuo tarpu kanonų teisėje, santuokos sudarymo per atstovus institutas nuo pat senovės Romos laikų, išliko iki šių dienų.
2. Santuoka, pagal Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse reglamentuotą sampratą – yra sui generis civilinė sutartis, susitarimas (suformuotas pagal Romėniškąją „Consensus facit nuptias“ doktriną), todėl ir šioms sutartims, susitarimams galėtų būti taikomos platesnės jų sudarymo formos.
3. Santuokos procedūrinės sąlygas, pagal funkcinį ekvivalentiškumą, perkėlus į elektroninę terpę, darytina prielaida, jog valstybės registruose saugoma informacija, bei vartotojų disponuojamos asmens identifikavimo priemonės, leistų užtikrinti, galiojančiai santuokai sudaryti būtinas, materialines santuokos sąlygas.
4. Viena iš e-santuokos pirminių stadijų - prašymo santuokai sudaryti pateikimas, *de facto* yra įgyvendintas per metrikacijos paslaugų informacinę sistemą (MEPIS), tačiau dėl teisinio reguliavimo kliūčių, ši paslauga yra įvardinta kaip – duomenų, reikalingų santuokos prašymui pateikti patikrinimas. Šią paslaugą įgyvendinti šiuo metu kliūdo LR CK 3.299 str. 1 dalis, numatanti, jog nustatytos formos prašymą ketinantys tuoktis asmenys paduoda asmeniškai.
5. Pasiūlytoje e-santuokos koncepcijoje, civilinės būklės akto įrašas apie sudarytą santuoką, patvirtintas asmenų, metrikacijos paslaugų informacinėje sistemoje (MEPIS) įgautų elektroninio dokumento statusą. Ko pasekoje, turėtų būti peržiūrėti poįstatyminiai teisės aktai reglamentuojantys šių dokumentų saugojimo tvarką, kadangi šiuo metu civilinės būklės akto įrašai yra reglamentuoti tik kaip popierinės formos dokumentai.
6. Naujasis Lietuvos Respublikos Civilinės būklės aktų registravimo įstatymo projektas eliminuoja pasenusias, bei kolizines santuokos registravimą reglamentuojančias teisės normas, kurios šiuo metu vis dar galioja Lietuvos Respublikos Civiliniame kodekse. Taip pat, numato pažangesnį būdą prašymo santuokai sudaryti paskelbimui, bei liberaliau

reglamentuoja pasirenkamą santuokos sudarymo vietą. Jeigu kartu su šiuo įstatymo projektu būtų priimti ir šiame darbe pateikti pasiūlymai, sudarantys sąlygas praplėsti santuokos sudarymo formas, tuomet, daug efektyviau būtų skatinamas tradicinis šeimos kūrimo būdas, taupomos valstybės lėšos, bei mažinama piliečių administracinė našta.

7. Atlikus empirinį tyrimą, bei išanalizavus respondentų vertinimą įvairiais e-santuokos aspektais, išsikelta hipotezė – e-santuoka, kaip šiuolaikinis atitikmuo, galias istorines šaknis turinčio nuotolinės santuokos instituto, yra reikalinga visuomenėje, norint efektyviau realizuoti žmogaus teises į šeimos sukūrimą, pasitvirtino.

PASIŪLYMAI

Remdamiesi atliktos santuokos instituto analizės rezultatais siūlome:

Pakeisti LR civilinės būklės aktų registravimo įstatymo projekto, Nr. XIP-2017(2) 15 str. 1 ir 3 dalį ir išdėstyti jas taip:

15 straipsnis. Prašymas įregistruoti santuoką

(.....)

1. Asmenys, norintys susituokti, asmeniškai arba per metrikacijos paslaugų informacinę sistemą paduoda Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos nustatytos formos prašymą savo pasirinktai civilinės metrikacijos įstaigai.

3. Prašymas įregistruoti santuoką netenka galios, jeigu bent vienas asmenų, padavusių prašymą, nustatytu laiku neatvyksta įregistruoti santuokos arba nustatytu metu nepatvirtina santuokos sudarymo metrikacijos paslaugų informacinėje sistemoje arba prašymas atsiimamas.

Papildyti LR civilinės būklės aktų registravimo įstatymo projekto, Nr. XIP-2017(2) 20 str. atskira dalimi ir išdėstyti ją taip:

20 straipsnis. Santuokos registravimo tvarka

(.....)

3. Nuotoliniu būdu santuoka registruojama, ketinantiems susituokti asmenims bei dviem nurodytiems liudytojams patvirtinant santuokos sudarymo akto įrašą metrikacijos paslaugų informacinėje sistemoje.

Taip pat analogiškai tektų pakeisti bei papildyti ir poįstatyminius teisės aktus, detalizuojančius santuokos sudarymo tvarką.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija 1992 m. lapkričio 2 d.
2. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija 1948 m. gruodžio 10 d.
3. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas 2000 m. liepos 18 d., Nr. VIII-1864.
4. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė.- Justitia: Vilnius, 2002.
5. Kanonų teisės kodeksas, (Codex Iuris Canonici), 1983 m.
6. Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodeksas 1969 m. liepos 16 d.
7. Lietuvos Respublikos Elektroninio parašo įstatymas Nr. VIII-1822, 2000 m. liepos 11 d.
8. Lietuvos Respublikos Gyventojų registro įstatymas Nr. I-2237, nauja redakcija nuo 1999 m. birželio 1 d.
9. Santuokos įstatymas, 1940 m. rugpjūčio 15 d., Nr. 725.
10. Lietuvos Respublikos Gyventojų registro nuostatai patvirtinti LRV 2000-11-06 nutarimu Nr. 1346.
11. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro įsakymas „Dėl asmens duomenų teikimo LR gyventojų registrui ir jų atnaujinimo taisyklių patvirtinimo 2007 m. rugsėjo 27 d., Nr. (29)4R-57.
12. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2006 m. gegužės 19 d. įsakymu Nr. 1R-160 patvirtintos Civilinės metrikacijos taisyklės.
13. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnio papildymo ir pakeitimo įstatymo projektas 2012 m. balandžio 5 d., Nr. XIP-3981(2).

14. Lietuvos Respublikos teisingumo ministras ir Lietuvos archyvų departamento prie LR Vyriausybės generalinio direktoriaus įsakymas „Dėl civilinės būklės aktų įrašų ir jų keitimo dokumentų saugojimo tvarkos 2008 m. rugpjūčio 27 d. Nr. 1R-334/V-99.
15. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas, 2009 m. rugpjūčio 17 d. Nr. 1R-267.
16. Lietuvos Respublikos Civilinės būklės aktų registravimo projektas -2 2012-07-04, Nr. (1.5.)-7R-1072, 2010 m. aiškinamasis raštas prieinamas internetu per http://www.lrv.lt/Posed_medz/2012/120718/03.pdf [žiūrėta 2014-04-11]
17. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas 2008 m. liepos 22 d „dėl civilinės būklės aktų įrašų ir kitų dokumentų formų patvirtinimo“ Nr. 1R-293.
18. Lietuvos Respublikos VRM ministro 2004 m balandžio 30 d. Nr. 1V-148 įsakymas „Dėl pavyzdinio Savivaldybių institucijų ir įstaigų teiktinų naudojam skaitmenines technologijas viešųjų paslaugų sąrašo tvirtinimo“
19. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas 2002 m. gruodžio 31 d. Nr. 2115 „Dėl elektroninės valdžios koncepcijos patvirtinimo“.
20. Konvencija „Dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims“ ratifikuota Lietuvos Respublikos seimo 1995 m. rugsėjo 10 d. nutarimu Nr. I-1035.
21. Vilniaus miesto savivaldybės administracijos direktoriaus įsakymas 2009 m. spalio 27 d. Nr. 40-1564, „Dėl VMSA, Teisės departamento, Civilinės metrikacijos skyriaus dokumentų saugojimo tvarkos tvirtinimo“.

Specialioji literatūra

1. Andriulis V. „Lietuvos statutų šeimos teisė“ 2003 m., p.38.
2. BGI Conculting „Pagrindinių viešųjų paslaugų, teikiamų informacinėmis technologijomis, esamos būklės analizė 2009 m.
3. Carrol A. B. „Reviving proxy marriage“ Brooklin law review, 2010 m p. 459.

4. Candeub A., Kuykendall M., „E-marriage: Breaking the marriage monopoly“ Legal studies research paper Nr. 07-25. Prieinamas per <http://www.law.msu.edu/marriage/C-K-October-SSRN-Emarriage.pdf> [žiūrėta 2014-04-23]
5. Juozapaitienė R. „Popiežiaus Aleksandro III doktrina dėl santuokos sudarymo viduramžių Vakarų Europoje“, ISSN 1392–1274, TEISĖ 2010 m 76 p.
6. „Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas: pirmieji dešimt galiojimo metų“ Mokslo studija, Vilnius 2013 m.
7. Lietuvos šeima, tarp tradicijos ir naujos realybės, Socialinių tyrimų institutas, 2009 Vilnius.
8. Lorenzen E.G. „Marriage by proxy and the conflict of laws“ Harvard law review, 1932 m. p. 473.
9. Marcinkevičienė D. „Civilinė metrikacija ir santuoka sovietinėje Lietuvoje 1940 – 1969 m.“, 2009 m.
10. Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S., Romėnų teisė. Vilnius 1999 p. 158.
11. Perkumienė D. „Skirtinga būsimu sutuoktinių lytis – pagrindinė santuokos galiojimo sąlyga Bažnyčios ir valstybės požiūriu“ Sotter 2005. 15 (43).
12. Scheidel W. "Population and Demography,, Princeton/Stanford Working Papers in Classics 2006, p. 7.
13. Standley K. Family law, Macmillan, 4th Ed., 2004 m.
14. Vaišvila A. „Kitos šeimos formos“ arba bandymas priderinti šeimos sąvoką prie atskiro asmens subjektyvumo, Socialinių mokslų studijos 2012, 953-972 Vilnius.
15. Von Freyhold, Vial & Partner Consultants „Final Report for the European Commission DG JLS - Directorate-General for Justice, Freedom and Security“ on the project Nr. JLS/2006/C4/004, 2008 m.
16. Антокольская М.В. Семейное право. – Москва: Юрист, 2001.

Interneto šaltiniai

1. Online Etymology Dictionary, <http://www.etymonline.com/index.php?term=matrimony> [žiūrėta 2014-01-31].
2. www.lkz.lt [žiūrėta 2014-03-09] moterystė – teisėtas vyro ir moters ryšys, santuoka.
3. http://en.wikipedia.org/wiki/Proxy_marriage#History [žiūrėta 2014-03-15]
4. <http://www.marriagebyproxy.com/legality.php> [žiūrėta 2014-03-15]
5. <https://mepis.vrm.lt/> [žiūrėta 2014-03-17]
6. http://europa.eu/youreurope/citizens/family/couple/marriage/index_lt.htm [žiūrėta 2014-03-20]
7. <https://www.epaslaugos.lt/portal/citizen/service/4821> [žiūrėta 2014-03-26].
8. <http://www.gyvreg.lt/> Civilinės metrikacijos skyrių el. paslaugos, 2012 m. MEPIS statistika [žiūrėta 2014-03-26].
9. <http://www.delfi.lt/news/daily/crime/nelegalu-akiratyje-fiktyvios-santuokos-su-lietuvaitemis.d?id=58712285> [žiūrėta 2014-03-31].
10. <http://www.apievestuves.lt/s/184-Noretum-tuoktis-internetu?p=1> [žiūrėta 2014-03-31].
11. <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-82243> [žiūrėta 2014-03-20].

SANTRAUKA

E-santuokos institutas nebūtų visai naujas šiuolaikinės civilinės teisės kūrinys. Santuokos sudarymas nuotoliniu būdu teisės šaltiniuose minimas nuo senovės Romos laikų, o kanonų teisėje yra išlikęs iki šių dienų. Sovietmečiu, Lietuvoje santuokos registravimą valstybei perėmus iš bažnyčios, nuotolinės santuokos institutas neišliko, tuo tarpu kitose Europos valstybėse bei JAV, jis egzistuoja iki šiol. Šiame darbe sisteminės analizės būdu nagrinėjamas santuokos instituto teisinis reglamentavimas, bei santuokos sudarymo internetu galimybės. Interpretuotos e-santuokos koncepcijos pagrindu, analizuojamos teisinio reguliavimo perspektyvos. Empirinio tyrimo pagalba, buvo įsitikinta šio instituto visuomeniniu poreikiu, bei pasiūlytos reglamentavimo gairės naujam Lietuvos Respublikos civilinės būklės aktų registravimo įstatymo projektui, kurios leistų užtikrinti šios koncepcijos funkcionavimą.

SUMMARY

The institute of E-marriage would not be a new creation in the modern civil law. A proxy marriage, was the way to get married remotely and was the usual practice from the times of the ancient Rome. This institute has survived in the canon law until our days. During the Soviet period, the legal marriage institute was captured from church and marriage by proxy Institute has disappeared from the state legal regulatory framework, unlike in the other European countries and the United States, where this institute still exists. In this study, using systematic analysis method, author explores the legal regulation of marriage institute in Lithuania, and the possibility to contract a marriage by the internet. A new legally based concept of e-marriage, is analyzed for regulatory perspectives. This new concept of marriage was empirically tested for the social acceptance, and the regulatory guidance for the new civil status registration draft law of the Republic of Lithuania was proposed.